

κρίσεως, τὴν ὁποίαν διέρχονται οἱ λαοί, ὅπως καὶ τὰ ἄτομα εἰς στιγμὰς ἀναρχίας καὶ ἀδικίας, ζητοῦσι καὶ οὗτοι νὰ διακρίνωσι τὸ δίκαιον, τὸ ὁποῖον εἶναι τὸ μόνον ἱκανὸν νὰ τοῖς ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ.

31 Ἰουλίου 1939.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΜΗ ΜΕΛΩΝ

Ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κωνστ. Μ. Ράλλης**, καταθέτων εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν τὴν προκειμένην Ἀνακοίνωσιν τοῦ κ. Φιλίππου Ν. Γεωργιάδου, προέβη εἰς εὐρεῖαν ἀνάπτυξιν τοῦ περιεχομένου ταύτης, χαρακτηρίσας ἅμα αὐτὴν ὡς «ἐμβριθῆ, πρωτότυπον καὶ καθ' ὅλου πολλοῦ λόγου ἀξίαν».

Ὁ Καθηγητὴς καὶ Ἀκαδημαϊκὸς κ. **Κ. Ἀμαντος** προσέθετε, κατόπιν, τάδε:

«Ἡ Μελέτη τοῦ κ. Γεωργιάδου εἶναι καὶ ἀπὸ ἱστορικῆς ἀπόψεως ἐνδιαφέρουσα, καθ' ὅσον ἐρευνῶνται δι' αὐτῆς σημεῖα τινὰ ἧσσαν γνωστὰ τῆς βασιλείας Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου, εὐστόχως δ' ἀναπτύσσονται αἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν σχέσεις καὶ διαθέσεις τοῦ μετρίου τούτου Αὐτοκράτορος».

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.—Ἐπισκόπου μετὰθεσις ἐπὶ Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου*, ὑπὸ **Φιλίππου Ν. Γεωργιάδου**. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνστ. Μ. Ράλλη (τῇ 15 Ἰουνίου 1939).

Α

Ἐν ἔτει 1186 ἐξεδόθη Πρόσταξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου (1185-1195) ἐπιτρέπουσα τὸν γάμον μεταξὺ τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ καὶ τῆς Εἰρήνης, ἀδελφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, εἰ καὶ συγγενῶν ζ' βαθμοῦ εἰς τὴν πлагίαν τὴν ἐξ αἵματος (συγγενείας) γραμμῆν¹. Ἡ «πρόσταξις» αὕτη δὲν ἠδύνατο, λόγῳ τοῦ περιεχομένου της, νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητος. Τυφόντι, ἀπὸ μακροτάτων ἐτῶν, ἡ Ἐκκλησία εἶχε μοχθήσει ὅπως ἐπεκτείνῃ τὰ ἐκ τῆς συγγενείας κωλύματα γάμου μέχρι καὶ τοῦ ζ' βαθμοῦ, ἐπέτυχε δὲ τοῦτο ὀριστικῶς τῷ 1166². Ἡ ἡμερομηνία

* **Dr Juris PHILIPP N. GEORGIADIS.—Bischofsversetzung unter Isaak II Angelos.**

¹ Τὴν Πρόσταξιν τοῦ Ἰσαακίου περιέλαβεν ὁ Βαλαμῶν ἐν τοῖς Σχολίοις αὐτοῦ ὑπὸ τὸν Νομακά-
νονα τοῦ Φωτίου, τίτλ. ιγ' κεφ. β' (Σύνταγμα τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων, τόμ. Α'. σ. 291). Ἐκεῖθεν
ἐδημοσίευσαν ταύτην ὁ ΕΝ. BONEFIDIUS, ἐν «*Juris Orientalis libri III*» (1573), σ. 120, 121, ὁ
ZACHARIA V. LINGENTHAL, ἐν «*Jus Graeco-Romanum*», collat. IV, σ. 507, 508 (ὡς Nov. 84),
καὶ ἄλλοι. Βλ. καὶ Φ. Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ: «Τὸ ἐκ συγγενείας αἵματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου καὶ
ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου» (Ἀθῆναι 1937), ὡς καὶ ΤΟΥ
ΙΔΙΟΥ: «Κωλύματα γάμου. Ἀνέκδοτον πρωτότυπον τῆς προστάξεως τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β'».
Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1937, 12, σ. 510-517.

² Τὴν ἀπαγόρευσιν τελέσεως γάμου ἐν τῷ ζ' βαθμῷ ἐθέσπισε κατ' ἀρχὴν ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος

ἐκείνη—11 Ἀπριλίου 1166—ἀποτελεῖ κεφαλαιώδη σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἀνα-
 τρεπτικοῦ τούτου κωλύματος γάμου, λόγῳ τοῦ ἐκδοθέντος Συνοδικοῦ Σημειώματος¹,
 δι' οὗ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης ἀπηγόρευεν ἐφεξῆς αὐστη-
 ρῶς τὴν τέλεσιν γάμων ἐν τῷ ζ' βαθμῷ². Διηυθετήθη οὕτως ὀριστικῶς τὸ ἐπίμαχον
 ζήτημα τοῦ ἐπιτρεπτοῦ ἢ μὴ τελέσεως τοιούτων γάμων, σαφῆς δ' ἐκκλησιαστικὸς
 προέκειτο ἤδη νόμος. Ὁ νόμος οὗτος, ὑφ' ἀρμοδίως νομοθετούντων ἐκκλησιαστικῶν
 ὀργάνων ἐγκύρως ἐκδοθεὶς³, ἐδέσμευεν ἀφ' ἑαυτοῦ (ex sese) πάντα τὰ μέλη τῆς
 Ἐκκλησίας, ἤτοι πᾶν ἄτομον νομίμως βαπτισθέν, οὐδὲ παρίστατο κἂν περαιτέρω
 ἀνάγκη κυρώσεώς του παρὰ τῆς Πολιτικῆς Ἀρχῆς πρὸς ἐνδεχομένην ἐπίτασιν τοῦ
 κύρους αὐτοῦ⁴. Ἐκ σεβασμοῦ μολαταῦτα πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, ὅστις μάλιστα τὴν
 ἐποχὴν ἐκείνην ἦν αὐτὸς οὗτος ὁ Μανουὴλ Β' Κομνηνός, καὶ λόγῳ τῆς στενῆς ἀλλη-
 λεγγύης ἣτις ἀνέκαθεν συνέδεε παρ' ἡμῖν Ἐκκλησίαν καὶ Πολιτείαν⁵, τὸ «Συνοδικὸν
 Σημείωμα» ὑπεβλήθη τῷ Αὐτοκράτορι, ἐπικυρώσαντι τοῦτο παρευθὺς (18 Μαΐου
 1166). Καὶ αὐτὴ ἡ φρασεολογία τοῦ σχετικοῦ «Προστάγματος»⁶ καταδεικνύει τὴν
 στενότητα τῶν μεταξὺ τῶν Δύο Καθιδρυμάτων (: Ἐκκλησίας-Πολιτείας)⁷ σχέσεων
 καὶ τὴν ἀμοιβαίαν κατανόησιν ἣτις διεῖπε τὰς σχέσεις ταύτας. «Τῆς τῶν θείων καὶ
 ἱερῶν κανόνων καὶ νῦν φροντίζοντες συντηρήσεως, — φέρεται ἐν ἀρχῇ τοῦ Βασιλικοῦ
 Προστάγματος⁸— ὅ,τε ἀγιώτατός μου δεσπότης καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ
 ἡ τῶν τοῦ Χριστοῦ ἀρχιερέων ὁμήγυρις, ἀλλὰ καὶ τὴν κρατοῦσαν ἐν ταῖς συνοδικαῖς
 περὶ κοινῶν ὑποθέσεων πράξεις διατηροῦντες συνήθειαν, ἀνενεγκεῖν καὶ πρὸς τὴν

ὁ Στουδίτης (1038), ἐνέτεινεν ὁ Πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Κηρουλάριος (1057), ἐπανέλαβε δὲ Ἄθηνος
 Πατριάρχης (πιθανῶς ἐν ἀρχῇ τοῦ 11' αἰῶνος). Ὁρ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 8 ἐπ., καὶ αὐτόθι
 σημειώσεις καὶ παραπομπάς.

¹ «Περὶ τοῦ μὴ γίνεσθαι γάμον ἐβδόμου βαθμοῦ ἐξ αἵματος» (Σύντ. Ε' σ. 95-98).

² «Τὸν ἐκ τοῦ τοιοῦτου γάμου βαθμοῦ οὐ μόνον ἐρωτώμενον προβαίνειν κωλύει, ἀλλὰ καὶ πρὸ
 ἐρωτήσεως γεγενημένον διασπᾶσθαι διακελεύεται, παντελεῖ τοῦ τοιοῦτου γάμου ἀργίαν καταψηφισμένη
 ἀπὸ τῆς σήμερον...» (Σύντ. Ε' σ. 97).

³ Τῆς οικείας Συνόδου προεδρήθητο ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Λουκᾶς ὁ Χρυσοβέργης, «συνεδριαζόν-
 των (-τριακόντα-) ἱερωτάτων ἀρχιερέων... παρισταμένων καὶ δεσποτικῶν ἀρχόντων...» (Σύντ. Ε' σ. 95).

⁴ Ἰδ. ΦΙΛ. Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ. «Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον», Ἀθήναι 1939, σ. 140 ἐπ.

⁵ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 100 ἐπ.

⁶ «Πρόσταγμα Βασιλικόν, διαλύον καὶ ἀνατρέπον τὸ προβάν ἐβδόμου ἐξ αἵματος βαθμοῦ συνοικέ-
 σιον, κωλύον δὲ γενέσθαι, μὴ γεγονός». (Ὁρ. ZACH. v. LINGENTHAL: «*Jus Graeco-Romanum*»,
 Pars III, Coll. IV, σ. 483 ἐπ., Nov. 69, Σύντ. Ε' σ. 311-313. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ: «Τὸ ἐκ συγγενείας
 αἵματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου καὶ ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσακίου Β τοῦ
 Ἀγγέλου», σ. 11).

⁷ Βλ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ «Εἰσαγωγή εἰς τὸ Ἐκκλησι. Δίκαιον» σ. 91 ἐπ.

⁸ Σύντ. Ε', σ. 311.

ἡμῶν εὐσεβῆ βασιλείαν τὰ παρ' αὐτῶν διαγνωσθέντα καὶ ὀροδοτηθέντα καλῶς ἐβουλεύσαντο, ἐφ' οἷς συνοδικὴ προϋτέθη συζήτησις, εἰ χρὴ τοὺς ἐκ τοῦ ἐβδόμου βαθμοῦ κτλ.»¹. Ἐν τέλει τοῦ Προστάγματος σαφῆς καὶ ἀπερίφραστος ἡ τοῦ Τόμου (Συνοδικοῦ Σημειώματος) ἐπικύρωσις: «Τοιγάρτοι καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν τὴν συνοδικὴν ταύτην ἐπὶ τῷ ζητηθέντι ἀπόκρισιν, εἴτ', ἀληθὲς εἰπεῖν, ὀροθήτησιν, ὡς ἐπομένως τοῖς θείοις κανόσι καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐκτεθεῖσαν νόμοις, ἐπέκρινε, καὶ κρατεῖν εἰς τὸ ἐξῆς, καὶ ἀμετατρέπτως ἔχειν εἰς τὸ διηνεκὲς διορίζεται, τῆς αὐτῆς κοινωνοῦσα γνώμησιν ἐπὶ τῇ λύσει τοῦ προκειμένου ζητήματος, τῷ τε ἀγιωτάτῳ μου δεσπότη καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχει, καὶ τῇ ἱερᾷ καὶ θείᾳ συνόδῳ»².

Ἦδη, ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ νομοθεσία ἀπηγόρευον ἀπολύτως πᾶσαν τέλεσιν γάμου ἐν τῷ ζ' βαθμῷ. Καὶ ἡ μὲν ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία οὐδεμίαν ὑπέστη ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ τροποποίησιν μέχρι τοῦ 1611³, ἐνῶ ἡ πολιτικὴ τοιαύτη, εἴκοσιν ἀκριβῶς μετέπειτα ἔτη, ἐγνώρισε μίαν ἐξαίρεσιν ἀπὸ τοῦ τεθέντος κανόνος διὰ τῆς Προστάξεως Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου. Ἡ «ἐξαίρεσις» αὕτη ἀφεώρα βεβαίως μίαν καὶ μόνην περίπτωσιν, ἣτοι τὰ ἐν τῇ Προστάξει κατονομαζόμενα δύο πρόσωπα, διὰ τὰ ὅποια ἔδει νὰ «ἀπρακτήσῃ» τὸ Πρόσταγμα Μανουὴλ Β' τοῦ Κομνηνοῦ, οὐτινος ἡ ἰσχὺς παρέμενε κατὰ τὰ ἄλλα ἀμετάβλητος. Παρ' ὅλα ταῦτα, ἡ Πρόσταξις τοῦ Ἰσαακίου προὔξενησεν, ὡς φαίνεται, ὀδυνηρὰν ἐντύπωσιν, ἐλάχιστοι δὲ ἦσαν οἱ καινολόγοι ἐκεῖνοι οἵτινες ἐποιοῦντο ὀπωσδήποτε μνεῖαν ταύτης⁴.

Τέσσαρα πρόσωπα κυριαρχοῦσιν ἐν τῇ Προστάξει⁵ τοῦ 1186: α) ὁ ἐκδούς Αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος Β' ὁ Ἀγγελος, β) ὁ Καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, γ) ἡ ἀδελφὴ

¹ Τὸ Πρόσταγμα ἀναφέρει κατόπιν τὰ ἐν τῷ Συνοδικῷ Σημειώματι ἐκτεθέντα ὅσον ἀφορᾷ τὸ ὑπὸ κρίσιν ζήτημα, συνεχίζει δ' οὕτω: «Ἐπεὶ δὲ πολλὰ πολλὰκις προβαίνουσι συναλλάγματα μετὰ τῶν ἐκ βασιλέων γένους, καὶ ἄλλων εὐγενεστάτων καὶ περιδόξων ἐν ἀξιώμασι, καὶ τῶν ἐξ ἀλλοδαπῶν χωρῶν, ὧν ῥήγες καὶ πρίγκιπες ἄρχουσι, μεταγομένων προσώπων ἐπὶ τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων, ἅπερ οὐκ ἄνευ τῆς τοῦ ἡμετέρου κράτους κελεύσεως συντελεῖσθαι πάντως πεφύκασιν, ἐν εἰδήσει γενέσθαι καὶ τὴν ἡμῶν βασιλείαν τῶν συνοδικῶς κυρωθέντων περὶ τοῦ τοιοῦτου ἀναγκαίου ζητήματος ἦν δικαιοτάτον, ἵνα μὴ κατὰ λήθην ἴσως ἄθεσμόν τι τοιοῦτον συμβαίη συνάλλαγμα, καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσι, καὶ τοῖς νομικοῖς ἀνακλόουθον διατάγμασι, ἐν πόλει καὶ ταῦτα ταύτη, πασῶν μὲν προκαθημένη τῷ τῆς αὐτοκρατορίας στέμματι τε καὶ διαδήματι, νόμοις δὲ κατὰ πᾶν διεξαγομένη, καὶ εἰς κοινὸν προκειμένη τῆς εὐνομίας πᾶσιν ὑπόδειγμα». (Σύντ. Ε' σ. 312).

² Σύντ., αὐτόθι.

³ Ὁρ. σχετικῶς Φ. Ν. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ: «Τὸ ἐκ συγγενείας ἄλματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου καὶ ἡ Πρόσταξις, ἔτους 1186, τοῦ Αὐτοκράτορος Ἰσαακίου Β' τοῦ Ἀγγέλου», σ. 12.

⁴ Ἰδ. J. ZHISHMAN: «Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας», ἑλλην. μετάφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου, τόμ. Α'. (Ἀθῆναι 1912), σ. 464, τόμ. Β'. (Ἀθῆναι 1913), σ. 723, ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΣ, ἐνθ' ἄνωτέρω, σ. 24, καὶ σημ. 3.

⁵ NOV. 84, κατὰ Z. V. LINGENTHAL. Βλ. ἄνωτέρω σ. 511, σημ. 1.

τοῦ Αὐτοκράτορος Εἰρήνη, δ) ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βασίλειος Β' ὁ Καματηρός. Προβαίνομεν ἤδη εἰς συντομωτάτην σκιαγράφησιν τῶν ἄνω προσώπων¹. εὐθὺς κατόπι θὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ τὰς μεταθέσεις ἐπισκόπων, εἰδικώτερον δὲ μὲ τὸ ζήτημα τῆς μεταθέσεως τοῦ πατριάρχου Δοσιθέου ἀπὸ τοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων εἰς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἐν ἔτει 1191.

B

Ἡ κυριωτέρα πηγὴ ἐκ τῆς ὁποίας ἀντλοῦμεν τὰς γνώσεις μας περὶ τῶν γεγονότων τῆς τετραραγμένης ἐκείνης χρονικῆς περιόδου — τελευταῖον τέταρτον τοῦ 13^{ου} μ. Χρ. αἰῶνος — εἶναι ὁ ἀξιόλογος ἱστορικὸς Νικήτας ὁ Ἀκομινάτος, ἀδελφὸς τοῦ γνωστοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μιχαὴλ Ἀκομινάτου, ἐκ Χωνῶν τῆς Φρυγίας² καταγόμενος, ὅθεν καὶ Νικήτας ὁ Χωνιάτης συνήθως ἐπικαλούμενος. Τὰ αὐτὰ γεγονότα ἀφηγεῖται ὁ Ἀνώνυμος Χρονογράφος τῆς «Συνόψεως Σάθθα»³, ὡς καὶ ὁ μοναχὸς Ἐφραίμ, ἐμμέτρως, ἐν τῇ ἑαυτοῦ «Χρονογραφίᾳ»⁴. Καὶ κατὰ μὲν τὸν Krumbacher⁵, τόσον ὁ Ἐφραίμ ὅσον καὶ ὁ Ἀνώνυμος τῆς «Συνόψεως Σάθθα» ἠκολούθησαν τὸν Νικήταν Χωνιάτην, κατὰ δὲ τὸν Κ. Σάθθαν⁶, τυγχάνει ἄδηλον ἐὰν ὁ Νικ. Χωνιάτης εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν Ἀνώνυμον καὶ τὸν Ἐφραίμ, ἢ οὗτοι ἐκείνον. Ἴσως ὅμως ἦντλον ἅπαντες ἐξ ἀπολεσθείσης τινός, σήμερον, δι' ἡμᾶς πηγῆς. Ἀπέχομεν, ἐννοεῖται, εἰ καὶ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Krumbacher μᾶλλον ἀποκλίνοντες, πάσης ἐπεκτάσεως ἐπὶ τοῦ ἀνωτέρου ζητήματος, ἅτε ἔμμεσον μόνον πρὸς τὴν παροῦσαν σχέσιν ἔχοντος Μελέτην.

1. — Ὁ Ἰσαάκιος Β' ὁ Ἄγγελος ἀσφαλῶς δὲν συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν μεγάλων μας Αὐτοκρατόρων⁷, οὐχ ἤττον τυγχάνει δίκαιον ν' ἀναγνωρισθῇ ὅτι δὲν ἐστερεῖτο διπλωματικῆς εὐστροφίας ὡς καὶ ποιᾶς τινος ἰκανότητος περὶ τὴν ἀνεύρεσιν καλῶν συνεργατῶν. Ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας του ηὔτύχησε νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Σικελοὺς διὰ τοῦ στρατηγοῦ του Ἀλεξίου Βρανᾶ, ἀνακτήσας οὕτω σημαντικὰ τμήματα τοῦ Κράτους αὐτοῦ. Ἀφ' ἑτέρου, διὰ σειρᾶς εὐστόχων συνοικεσιῶν, ἐπιμαχιῶν δίκην,

¹ Φρονοῦμεν ὅτι ἡ τοποθέτησις των ἐν τῷ προσήκοντι αὐτοῖς ἱστορικῷ πλαίσίῳ ἀφ' ἐνός μὲν δὲν τυγχάνει ἴσως ἄμοιρος ἐνδιαφερόντος τινος, ἀφ' ἑτέρου δὲ συμπληροῖ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ὅσα (περὶ τῆς Προστάξεως) ἐγράφομεν ἀλλαχοῦ (Ἰδ. ΓΕΩΡΓΙΑΔΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 24 ἐν τέλει).

² Αἱ Χῶναι εἰσὶν αἱ ἀρχαῖαι Κολοσσαὶ τῆς Μ. Ἀσίας. Ὁρ. KRUMBACHER: «Ἱστορία τῆς βυζαντινῆς λογοτεχνίας», ἑλλην. μετάφρ. Γ. Σωτηριάδου, 1, Ἀθήναι 1897, σ. 569 ἐπ.

³ Ὁρ. Κ. ΣΑΘΘΑ: «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη», 7, Βενετία - Παρίσι 1894.

⁴ Ἐκδοσ. Bonn 1840.

⁵ Ἐνθ' ἀνωτέρω, 1, σ. 795.

⁶ Ἐνθ' ἀνωτέρω, 7, σ. σμθ'.

⁷ Παρὰ τὰ ἀφειδῶς αὐτῷ ὑπὸ Μιχαὴλ Ἀκομινάτου ἐπιδαφιευόμενα ἐγκώμια. Πρβλ. σχετικῶς: Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου «Τὰ σωζόμενα», ἐκδοθέντα ὑπὸ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, 1, Ἀθήναι 1879, σ. 208 - 258: «Τοῦ μακαριωτάτου Ἀθηνῶν Κυρίου Μιχαὴλ τοῦ Χωνιάτου, λόγος ἐγκωμιαστικὸς εἰς τὸν βασιλέα Κύρ Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον».

ἐπέτυχε νὰ στερεώσῃ, προσωρινῶς ἔστω, τὸν θρόνον του. Οὕτω λ.χ. βλέπομεν αὐτὸν ἐκδίδοντα εἰς γάμον τὴν θυγατέρα του Εἰρήνην πρὸς τὸν ἐπίδοξον διάδοχον τοῦ ἡττηθέντος Σικελοῦ βασιλέως Ῥογήρον¹, τὸν ἴδιον δὲ νυμφεύμενον τὴν θυγατέρα τοῦ Οὐγγρου βασιλέως Μπέλα τοῦ Γ', Μαργαρίταν, «οὕτω τοῦ δεκάτου ἔτους ἀψαμένην, ὡς ἔλεγον», κατὰ τὴν παραστατικὴν ἔκφρασιν τοῦ Ἀωνύμου Χρονογράφου². Τὴν ἀδελφήν του Θεοδώραν συνέζευξε μετὰ τοῦ Κορβάρδου τοῦ Μομφερατικοῦ, ἀνδρὸς διαπρέποντος ἐπὶ συνέσει καὶ ἀνδρείᾳ³. Ὁ Ἰσαάκιος ἐξησφάλισεν οὕτω τὴν φιλίαν τοῦ πολυτίμου τούτου ἀνδρὸς ὀλίγον χρόνον πρὸ τῆς στάσεως τοῦ Ἀλεξίου Βρανᾶ, εἰς τὴν καταστολὴν τῆς ὁποίας συνετέλεσε πρὸ παντὸς αὐτός⁴.

Τὰ τῆς ἐκθρονίσεως (1195) καὶ φυλακίσεως τοῦ Ἰσαακίου τυγχάνουσιν ἀρκούντως γνωστά, οὐχ ἤττον δὲ γνωστά ἢ, μετὰ ἄκταετία, ἐφήμερος βασιλεία ὡς καὶ ὁ τραγικὸς θάνατός του, ἅμα τῷ ἀκούσματι τοῦ φόνου τοῦ υἱοῦ του (Ἀλεξίου τοῦ Δ').

2. — Δεύτερον πρόσωπον περιεχόμενον ἐν τῇ Προστάξει⁵ εἶναι τὸ τοῦ Καίσαρος Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ἐλέχθη⁶ ὅτι ὁ Ἰσαάκιος ἐνυμφεύθη τὴν θυγατέρα Μπέλα τοῦ Γ'. Ὁ σύνδεσμος οὗτος μετὰ τοῦ «ῤῆγὸς Οὐγγρίας» ὑπῆρξεν ὠφέλιμος διὰ τὸ Κράτος, ἀνάγκη ὅμως νὰ ὁμολογηθῇ ὅτι ὁ ἀνωτέρω γάμος, ἢ μᾶλλον ἢ χάριν λαμπροτέρας τελέσεως αὐτοῦ ἐπιβληθεῖσα, πολλαχοῦ δὲ διὰ πιστικῶν, ὡς φαίνεται, διενεργηθεῖσα μέτρων ἔκτακτος φορολογία, ἐδημιούργησεν ἀφορμὴν ἐξεγέρσεως τῶν ἐκ τῶν ὑπηκόων τῆς Αὐτοκρατορίας Βλάχων καὶ Βουλγάρων⁷. Νῦν ἔδει ἐπείγοντα νὰ ληφθῶσι κατὰ τῶν ἐπαναστατῶν μέτρα. «Εἰ μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐξήρχετο κατ' αὐτῶν, ἦν ἂν ἔργον μέγα τετελεκώς», γράφει μετὰ πεποιθήσεως ὁ Ἀνώνυμος Χρονογράφος⁸. συνεχίζει δ' ἐπιγραμματικῶς: «ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ὁρμὴν εἰς ἕτερον και-

¹ Ἡ Εἰρήνη Ἀγγελίνα, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ συζύγου της Ῥογήρου, ἐνυμφεύθη τὸν δοῦκα τῆς Σουηβίας Φίλιππον. Ἐν Γερμανίᾳ ἀπεκαλεῖτο Μαρία, ἦτο δὲ λίαν δημοφιλής· ἀπεβίωσε τῷ 1208.

² «Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη», 7, σ. 370.

³ «Ἦν δ' ὁ Κορβάρδος ἀνὴρ τὸ γένος Λαμπάρδος, υἱὸς τοῦ τὴν χώραν τοῦ Μόντου Φεράντου κατέχοντος», γράφει ὁ ΑΝΩΝΥΜΟΣ· ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 377.

⁴ «Καὶ ὡς τὰ τοῦ γάμου ἐτέλεσεν ὁ βασιλεὺς—συνεχίζει ὁ Χρονογράφος—Καίσαρα τοῦτον προεχειρίσατο. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἡ τοῦ Βρανᾶ ἐπικολούθησεν ἐπανάστασις».

⁵ ΝΟΝ. 84. Ἰδ. ἀνωτέρω σ. 513, σημ. 5.

⁶ Βλ. εὐθὺς ἀνωτέρω.

⁷ Μυσῶν ἐκταραχθέν πως ἔθνος
κατ' Αἴμον οἰκοῦν, οἳ κικλήσκονται Βλάχοι,
ἀπεστάτησαν Ἀυσόνων κραταρχίας,
ἀφαίρεσιν σφῶν θρεμμάτων εὐρηκότες. . .

(Ἐφραίμ, «Χρονογραφία», ἔκδ. Bonn 1840, σ. 237).

⁸ «Μεσαιων. Βιβλιοθήκη», 7, σ. 373.

ρόν ὑπερθέμενος, τῷ θείῳ αὐτοῦ¹ τῷ Σεβαστοκράτορι Ἰωάννη τὰ κατ' αὐτῶν ἐνεχείρισεν». Ὁ Ἰωάννης ἦτο ἱκανὸς στρατηγός· «διακυβερνήσας τὴν στρατιάν, καὶ λυπήσας οὐ βραχέα τοὺς πολεμίους, βασιλειᾶν² ὑποπτευόμενος, τὴν στρατηγίαν ἀποτίθεται καὶ διαδέχεται ταύτην ὁ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ὁ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ βασιλέως γαμβρός, ἀνὴρ τὸ εἶδος ἀξιοθέατος, καὶ τῶν τακτικῶν ἐμπειρίαν πλουτῶν, τότε δὲ οὐ καλῶς τὸν κατὰ Βλάχων διαπεπραχὼς πόλεμον. Ὅθεν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος ὁ δὲ καὶ πάλιν βασιλειῶν³ ἦν»⁴.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὁ προαναφερθεὶς Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός εἶναι ἐκεῖνος περὶ οὗ γίνεταί λόγος ἐν τῇ Προστάξει (= Νου. 84), ὁ καὶ συζευχθεὶς τὴν ἀδελφὴν τοῦ Ἰσαακίου Εἰρήνην. Δεχόμεθα ὅτι ὁ προκείμενος γάμος ἐτελέσθη τῷ 1186, καὶ ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῶν Βλαχοβουλγάρων ἐξεργάγη τῷ 1187⁵. Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ ἀναφέρεται ἐν τῇ «Συνόψει Σάθια», ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ὡς καὶ παρὰ τοῦ Νικήτα Ἀκομινάτου Χωνιάτου⁶ διὰ τῶν αὐτῶν περίπου λέξεων. «*Διαδέχεται δὲ τὴν ἡγεμονίαν ὁ καῖσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, γαμβρός ὢν τοῦ Βασιλέως ἐπ' ἀδελφῆ. Ἀνὴρ δ' οὗτος ἀξιοθέατος τὸ εἶδος καὶ πλουτῶν ἐμπειρίαν τῶν τακτικῶν, τότε δὲ οὐ καλῶς τὸν κατὰ Βλάχων διεστρατήγευσε πόλεμον. Ὅθεν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος*». Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὸν Κώδικα «Α» Μονάχου, περιέχοντα τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ν. Χωνιάτου. Ἐν τῷ Κώδικι «Β» (Μονάχου), περιέχοντι τὴν αὐτὴν Ἱστορίαν, εἰ καὶ μετὰ ποικίλων παραλλαγῶν, γίνεταί ἐκτενέστερόν πως περὶ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ λόγος. Οὕτως ἀναγιγνώσκομεν⁷: «ἦν δὲ ὁ ἀνὴρ τὴν ἡλικίαν μακρὸς καὶ ἀνδρεῖος τὴν ψυχὴν καὶ μεγαλόφωνος καὶ ἐν πολέμοις δόκιμος». Τὰ ἐν τῇ ἀμέσῳ συνεχείᾳ εὑρηγται ἐν ἀποτόμῳ ἀντιθέσει πρὸς τὰ ἡγηθέντα: «ἀείποτε δὲ ἐδυστύχει ἐν τοῖς πολέμοις δι' ἣν εἶχε θρασύτητα καὶ ἀλαζονείαν ἐξωρύχθη δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς παρὰ Ἀνδρονίκου μετὰ τῶν ἄλλων». Ἀμελεῖ νὰ λάβῃ προ-

¹ Κατὰ ΝΙΚΗΤΑΝ ΧΩΝΙΑΤΗΝ ἐν τῇ «Ἱστορίᾳ» του, ἔκδοσις Bonn 1835, σ. 489: «τῷ πρὸς πατρός θείῳ».

² Βασιλειάω — ὦ = ἐπιθυμῶ νὰ βασιλεύσω. Τὸ ῥῆμα ἀπαντᾷ συχνάκις παρὰ τοῖς βυζαντινοῖς χρονογράφοις.

³ Βλ. προηγουμ. σημείωσιν.

⁴ Ἰδ. Κ. ΣΑΘΑ: *Μεσαιων. Βιβλιοθήκη*, 7, σ. 374.

⁵ Βλ. π. χ. G. FINLAY: «History of the Byzantine and Greek Empires from 1057 to 1453», London 1854, σ. 263, E. FOORD: «The Byzantine Empire», London 1911, σ. 365, EDOUARD DE MURALT: «Essai de Chronographie Byzantine», 2, (1057 - 1453), Πετρούπολις 1871, σ. 226 ἐπ., ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ: «Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος», τόμ. ΣΤ', (Ἀθήνηαι 1908), σ. 102.

⁶ «Ἱστορία», σ. 489. Πρβλ. σχετικῶς σημ. ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ ἐν σ. 482/3 Β' τόμου, Ἀθήνηαι 1880 Μιχαὴλ Ἀκομινάτου τοῦ Χωνιάτου «Τὰ σωζόμενα».

⁷ ΝΙΚ. ΧΩΝΙΑΤΟΥ, Ἱστορία, ὑποσημ. ἐν σ. 489 καὶ 490.

φυλακτικὰ μέτρα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ στρατοπέδου του, συνεπεῖα δὲ τούτου οἱ βάρβαροι, νύκτωρ ἐνσκήψαντες ἐν αὐτῷ, ἐφόνευσαν πολλοὺς καὶ διήρπασαν «τὰς κατούνας¹ πάσας καὶ τὰ χρυσοῦφῃ ροῦχα τοῦ Καίσαρος καὶ τὰ φλάμουλα². . . Παραλυθεὶς δὲ ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀρχῆς, ὁ Καντακουζηνὸς Καῖσαρ, ἀνηγορεύθη στρατηγὸς τοῦ ὅλου στρατεύματος ὁ Βρανᾶς Ἀλέξιος, βραχὺς μὲν κατὰ τὴν ἡλικίαν, βαθὺς δὲ τὴν γνώμην καὶ ποικίλος τὴν φρόνησιν καὶ τῶν εὕρισκομένων τότε ἀνθρώπων ὁ στρατηγικώτατος» . . .

Ὁ Καθηγητὴς F. Cognasso ἀφιερῶ εἰδικὴν πραγματείαν εἰς τὸν Ἰσαάκιον Β' Ἀγγελον³, τὰ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποίου ἐκτενῶς καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀντικειμενικῶς ἀφηγεῖται. Εἶναι εἷς ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἱστορικῶν οἵτινες ἀναφέρουσι τὴν Νον. 84 (=Πρόσταξιν), ἀτυχῶς ὅπως παρεμπιπτόντως⁴ καὶ εἰς ὃ σημεῖον ὀμιλεῖ περὶ τοῦ Πατριάρχου Βασιλείου τοῦ Καματηροῦ, μὴ καταβάλλων ἰδιαιτέραν τινὰ προσπάθειαν ὅπως διερευνήσῃ τὰ ἀφορῶντα τὴν Εἰρήνην καὶ Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν. Περὶ τοῦ τελευταίου λέγει ὅτι ἐστάλη κατὰ τῶν Βλαχοβουλγάρων⁵, ὅφ' ὧν καὶ ἐνικῆθη· ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ παραπέμπει, μόνος ἴσως μετὰξὺ τῶν λοιπῶν ἱστορικῶν, οὐ μόνον εἰς τὴν σχετικὴν τοῦ Νικ. Χωνιάτου ἀφήγησιν⁶, ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπιστολὴν τινὰ τοῦ ἰδίου, δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Σάθα ἐν τῇ «Μεσαιωνικῇ Βιβλιοθήκῃ», τόμῳ Α', σ. 77-84. Τὸ ἐλάχιστον γνωστὸν πλὴν τοσοῦτον ἐνδιαφέρον τοῦτο ἐγγραφον: «Τοῦ αὐτοῦ — Νικήτα τοῦ Χωνιάτου — ἐπαναγνωστικὸν εἰς τὸν πατριάρχην καὶ τὴν σύνοδον· ἐγράφη δὲ ὄντος αὐτοῦ γραμματικοῦ βασιλικοῦ καὶ συνεκστρατεύοντος βασιλεῖ», δὲν νομίζομεν ὅτι ἀναφέρεται — ὡς φαίνεται τοῦλάχιστον πιστεύω ὁ Cognasso — εἰς τὴν κατὰ τῶν Βλάχων ἐκστρατείαν ἐκείνην, ἐφ' ἧς ἡ ἐν σελίδι 489 τῆς Ἱστορίας τοῦ Νικ. Χωνιάτου ἀφήγησις⁷. Τῶνόντι, ἐν τῇ Ἱστορίᾳ γίγνεται εὐθύς λόγος περὶ τῆς ἥττης τῶν Βυζαντινῶν λόγῳ κακῆς στρατηγείας τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ⁸. Ἀντιθέτως, ἐν τῷ «Ἐπαναγνωστικῷ» ἐξάιρεται ἡ μεγάλη νίκη τῶν αὐτοκρατορικῶν στρατευμάτων, κατόπιν ἐναλλαγῶν τινων τῆς πολεμικῆς τύχης, τοῦ γράφοντος ἐντελ-

¹ = τὰς ἀποσκευὰς τοῦ στρατοῦ.

² = βασιρικὰ λάβαρα.

³ Ἐν *Bessarione* Pubblicazione periodica di studi orientali, Roma, Anno 19, vol. XXXI, Gennaio - Dicembre 1915, σ. 29 - 60 καὶ 247 - 289 («Un imperatore bizantino della decadenza: Isacco II Angelo»).

⁴ Ἐν σημ. 4 σ. 35/36.

⁵ Ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 46.

⁶ Ἱστορία, σ. 489, COGNASSO, ἔνθ' ἀνωτέρω, σ. 47 καὶ σημ. 1.

⁷ Πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς ἐκστρατείας ἣν ἐπεχείρησε προσωπικῶς ὁ Αὐτοκράτωρ (—τῷ 1188;—) κατὰ τῶν Μουσῶν (Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, σ. 515 ἐπ.). Αὐτὸς δὲ ὁ Χωνιάτης λέγει (αὐτόθι, σ. 518) «συνειπόμεν γὰρ καὶ αὐτὸς Βασιλεῖ ὑπογραμματούων». Ἐνταῦθα ἕμως οὐδεὶς πλέον λόγος περὶ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ.

⁸ Βλ. ἀνωτέρω, σ. 516.

λομένου τῷ Πατριάρχῃ καὶ τῇ Συνόδῳ ὅπως ἀναπέμψωσιν εὐχαριστήρια τῷ Ὑψίστῳ «Δεξιὰ γὰρ Κυρίου καὶ νῦν ἐποίησε δύναμιν. . . Τούτων οὖν τῆς χαρᾶς κοινούς ὑμᾶς ποιοῦσα ἡ βασιλεία μου, τῷ παρόντι ἐπιτροχάδην ἐπιδεδήλωκε τὰ συμβάντα γράμματι, ἵν' ἔχοιτε μὲν εἰδέναι ὅσα περ γεγόνασι»¹ . . .

Ἄλλὰ καὶ ἕτερον σημεῖον ἐπιβάλλει ἐφεκτικότητα ὅσον ἀφορᾷ τὴν συνταύτισιν τῶν ἀφηγήσεων: ἐν μὲν τῇ Ἱστορίᾳ (σ. 489) ὁ Χωνιάτης ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, γαμβροῦ ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐν δὲ τῷ Ἐπαναγνωστικῷ (σ. 81), περιγράφων τὴν φυγὴν τῶν βαρβάρων, λέγει: «Ἐφυγον τρέχοντες τὸν περὶ ψυχῆς² . . . Ἡ γοῦν βασιλεία μου τὰ κατ' αὐτοὺς οὕτως ἔχειν ἐκ τῶν ἀποσταλέντων ὀπτῆρων³ καταμαθοῦσα, τῇ συλλογῇ τῶν στρατευμάτων ἔτι μᾶλλον προσanéχουσα ἦν. Τοίνυν καὶ μέρος δασαμένη τῆς στρατιᾶς τῶ πανευχεστάτῳ γαμβρῷ τῆς βασιλείας μου Κυρῷ Ἀνδρονίκῳ τῷ Καντακουζηνῷ παραδοῦσα καὶ πρὸς φυλακὴν τῶν κατ' Ἀγχίαλον χωρῶν τῆς βασιλείας μου τοῦτον ἐκπέμψασα, τῆς εἰς Βερόην ἀγούσης εἶχετο, εὖ διαθησομένη καὶ τὰ ἐκεῖ» . . .

Ἐκ τῆς παρατεθείσης περικοπῆς οὐκ ὀλίγα ἀνακύπτουσιν ἀπορίαι. Δύο πρόκεινται ἤδη Καντακουζηνοί: ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀνδρόνικος. Πλὴν, τὸ πρᾶγμα ἔχει ὄντως οὕτω, ἢ μᾶλλον οἱ δύο οὗτοι Καντακουζηνοὶ εἰσὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον; Περὶ Ἀνδρονίκου Καντακουζηνοῦ ὡς «γαμβροῦ τῆς βασιλείας» μόνον ἐν τῷ Ἐπαναγνωστικῷ γίνεταί λόγος. Ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ὁ Νικήτας Χωνιάτης — ὡς, ἄλλωστε, καὶ ὁ Ἀνώνυμος τῆς Συνόψεως Σάθα — μνημονεύει ἀπλῶς τὸν Καίσαρα Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνόν, «γαμβρόν ἐπ' ἀδελφῆ τοῦ βασιλέως». Μήπως εὐρισκόμεθα ἐνώπιον σφάλματος τοῦ ἀντιγράφαντος τὸ «Ἐπαναγνωστικόν»; Μήπως εἶχεν ὁ Ἰσαάκιος καὶ ἐτέρους γαμβρούς; Τρίτην θυγατέρα; Τρίτην ἀδελφὴν⁴; Μήπως τυχὸν πρόκειται περὶ γαμβροῦ ἐπ' ἀνεψιᾶ; Μήπως ὁ Ἰωάννης Καντακουζηνὸς ἔφερεν — ὅπερ μᾶλλον ἀπίθανον — καὶ τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος; Ταῦτα — καὶ ἄλλα ἀκόμη — ἐρωτήματα, ἅτινα δὲν ἔθεσεν, ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει παρέκαμψεν ὁ Cognasso, προκύπτουσιν ἐκ τῆς ἀντιπαραβολῆς Ἐπαναγνωστικοῦ καὶ Ἱστορίας. Ὁμολογητέον ὅτι μηδαμῶς τυγχάνει

¹ Μεσαιων. Βιβλιοθήκη, 1, σ. 84.

² Ἐκφρασις τὰ μάλα παραστατική.

³ Ὀπτῆρ = παρατηρητής, πρόσκοπος, συνεκδοχικῶς κατάσκοπος· γαλλ. éclairneur. Διὰν ἐκφραστικὴ ἢ λέξις, μὴ ἐπιζήσασα, ἀτυχῶς, ἢ μόνον εἰς τὸ ναυτικόν, ἐνθα ὀπτῆρ δηλοῖ τὸν ἐκ τοῦ θωρακίου τοῦ ἱστοῦ ἐποπτεύοντα τὸν ὀρίζοντα σκοπόν.

⁴ Γνωρίζομεν ὅτι ὁ Ἰσαάκιος εἶχεν ἐκ πρώτου γάμου ἓνα υἱόν, τὸν Ἀλέξιον, καὶ δύο θυγατέρας, τὴν Μαρίαν γενομένην ἐνωρὶς μοναχὴν, καὶ τὴν Εἰρήνην, νυμφευθεῖσαν τὸν Ῥογήρον (ἴδ. ἄνωτ. σ. 515). Ἐκ τοῦ γάμου τοῦ μετὰ τῆς Οὐγγαρίδος Μαργαρίτας ἀπέκτησεν ἓνα μόνον υἱόν, τὸν Μανουήλ. Ἀδελφὰς εἶχεν ὁ Ἰσαάκιος δύο· τὴν Θεοδώραν, νυμφευθεῖσαν Κορρόαδον τὸν Μομφερατικόν (ἴδ. ἄνωτ. σ. 515), καὶ τὴν Εἰρήνην, σύζυγον Ἰωάννου τοῦ Καντακουζηνοῦ. Ὅρα F. COGNASSO, ἐνθ' ἄνωτέρω, σ. 278 ἐπ.

εύκολον νά δοθῆ εἰς ταῦτα ἱκανοποιητικὴ ἀπάντησις, ἡ δὲ περὶ τούτων ἔρευνα, μὴ ἐπιτρεπτή ἡμῖν ἐνταῦθα, θὰ ἦτο εὐκταῖον νά ἐσυνεχίζετο ὑπ' ἄλλων, οἵτινες καὶ εἰς ἀσφαλῆ νά κατέληγον συμπεράσματα.

3. — Τρίτον πρόσωπον ἐν τῇ Προστάξει (=Nov. 84) ἀναφερόμενον εἶναι ἡ «αὐταδέλφη τοῦ Βασιλέως, κυρὰ Εἰρήνη». Περὶ ταύτης ὅμως σιγῶσιν, ἀτυχῶς, πᾶσαι αἱ πηγαί· συνεπῶς, ὑποθέσεις μόνον χωροῦσιν ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἄτομον καὶ τὴν καθ' ὅλου δρασίν της· εἶναι δὲ προφανὲς ὅτι ἐὰν δὲν διεσώζετο τὸ κείμενον τῆς Προστάξεως τοῦ Ἰσαακίου, οὐδὲ τὴν ὑπαρξίν ἴσως τῆς σιωπηλῆς καὶ τοσοῦτον συμπαθοῦς πριγκιπίσσης ταύτης θὰ ἦτο εἰς ἡμᾶς δυνατὸν νά φαντασθῶμεν σήμερον.

4. — Τελευταῖον ἐν τῇ Προστάξει πρόσωπον εἶναι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Βασίλειος Β' ὁ Καματηρός. Ἡ ἱστορία ἀπεφάνθη ἤδη περὶ αὐτοῦ, ἡ δὲ κρίσις της τυγχάνει δεδικοιολογημένως αὐστηρά. Ἐγένετο πατριάρχης τῷ 1183, ὑποσχεθεὶς Ἀνδρονίκῳ τῷ Α' τῷ τότε Αὐτοκράτορι, τὴν ἐνίσχυσίν του διὰ πάσας αὐτοῦ τὰς πράξεις, ἀκόμη καὶ τὰς ἀθεμίτους τοιαύτας¹. Ἐβοήθησε, μολαταῦτα, μετὰ διετίαν, τὸν Ἰσαάκιον Β' Ἀγγελον ὅπως καταλάβῃ τὴν Ἀρχήν, γνωστὸν δὲ τυγχάνει ὅτι τὸ ἐπόμενον ἔτος συνήνεσε, μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν Συνόδου, εἰς τὸν γάμον τῆς Εἰρήνης, ἀδελφῆς τοῦ νέου Αὐτοκράτορος, μετὰ τοῦ Ἰωάννου Καντακουζηνοῦ, συγγενῶν ζ' βαθμοῦ, ἡ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἀπεδέχθη ἀδιαμαρτυρήτως τὸ τετελεσμένον γεγονός², κατὰ παράβασιν τῆς ἰσχυούσης ἐκκλησιαστικῆς (καὶ πολιτικῆς) νομοθεσίας³. Αἱ συγκαταβάσεις ὅμως Βασιλείου τοῦ Καματηροῦ οὐδόλως ἠμπόδισαν τὸν Ἰσαάκιον νά τὸν ἀπομακρύνῃ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου, προβαλόντα πρὸς τοῦτο ἀσταθεστάτην κατηγορίαν, καὶ δὴ ὅτι ὁ Βασίλειος (κακῶς) ἐπέτρεψεν εἰς τὰς εὐγενεῖς γυναικας, ὅσαι ἄκουσαι ἐνεκλείσθησαν εἰς μονὰς ὑπὸ Ἀνδρονίκου τοῦ Α', νά ἐξέλθωσιν αὐτῶν ἐπιστρέφουσαι εἰς τὴν κοσμικὴν ζωὴν⁴. «Ὅποια δὲ ἡ τῶν βασιλέων ὀρμὴ καὶ ἰσχὺς οὐκ οὐκ

¹ «Καὶ ἐπικρίνεται Ἀνδρονίκῳ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν προεδρίαν ὁ Καματηρός Βασίλειος, ἡ τὸ ἔμπαλιν, ὡς ἐλέγετο, αὐτὸς Ἀνδρόνικον ἐφεικύσατο πρὸς τὴν τοιαύτην ἐπιλογὴν οἷς μονώτατος ἐξ ἀπάντων Ἀνδρονίκῳ ἐγγράφως συνέθετο ἐκεῖνα ἐν τῷ ἀρχιερατεῦσιν διαπράττεσθαι ὅσα φιλητὰ Ἀνδρονίκῳ, κἄν εἴησαν παναθέμιτα, κἀκεῖνα πάλιν ἀποστουγεῖν ὅποσα οὐχ ἡδύνηι Ἀνδρόνικον». Ν. ΧΩΝΙΑΤΟΥ «Ἱστορία», σ. 339. Πρβλ. καὶ ἈΝΩΝΥΜΟΝ «Συνόψεως Σάθια», ἐν *Μεσ. Βιβλιοθήκῃ*, 7, σ. 327.

² Ἰδε ΓΕΩΡΓΙΑΛΟΥ, «Τὸ ἐκ συγγενείας αἵματος ζ' βαθμοῦ κώλυμα γάμου κτλ.» σ. 21, 22 καὶ σημ. 1.

³ Βλ. ἀνωτέρω, σ. 513.

⁴ Περὶ τοῦ Πατριάρχου Βασιλείου Β' τοῦ Καματηροῦ ἦρ. καὶ Μ. LE QUIEN, «Oriens Christianus» I, Παρίσι: 1740, σ. 272, 273, Notices et extraits des manuscrits de la Bibliothèque Nationale, 23, Paris 1872, 2de partie, «Poèmes astronomiques de Théodore Prodrome et de Jean Camatère», par M. E. MILLER, σ. 42, 43, Ed. de Muralt, «Essai de Chronographie Byzantine» 2, (1057 - 1453), Πετροῦπολις 1871, σ. 223 ἐπ.

ἀνεχομένη μὴ οὐχ ὡς αὐτοῖς αἰρετὸν μεταφέρειν καὶ ἀλλοιοῦν τὰ θεῖα τε καὶ ἀνθρώπινα πράγματα, — παρατηρεῖ ὁ Χωνιάτης¹ — βασιλεύσας Ἰσαάκιος τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου παραλύει τὸν Καματηρὸν Βασίλειον. . . προβαλλόμενος δ' ἀντ' αὐτοῦ πατριάρχην τὸν Μουντάνην Νικήταν, τῆς μεγίστης ἐκκλησίας ὄντα σακελλάριον, οὐδὲ τὸν τριγέροντα τουτονὶ τῷ θρόνῳ παρήκειν ἐναποψῦξαι, ἀλλ' ἀφέλειαν καταγνοῦς τοῦ ἀνδρὸς καὶ γῆρας ἐπεγκαλέσας ἀνέγκλητον καὶ ἄκοντα τοῦ θρόνου ἀπεσφενδόνισε»².

Τὰς διαφόρους πατριαρχικὰς ἐναλλαγὰς ἀφηγοῦνται λεπτομερῶς καὶ μετὰ δυσφορίας οἱ χρονογράφοι³. Μετὰ τὸν Βασίλειον Β' τὸν Καματηρὸν (1183-1187) ὁ Νικήτας Β' ὁ Μουντάνης (1187-1190), μετὰ τὸν Μουντάνην, Λεόντιος ὁ Θεοτοκίτης (1190-1191)⁴. Περὶ τοῦ τελευταίου, ὁ Ἰσαάκιος δισχυρίζετο ὅτι τῷ ἦτο ὄλως ἄγνωστος, ἰδὼν ὅμως κατ' ὄναρ τὴν Θεοτόκον, διετάχθη ὑπ' αὐτῆς νὰ τὸν ἀναβιβάσῃ ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου⁵. Ἀλλὰ καὶ ὁ Λεόντιος δὲν παρέμεινε πλεόν τοῦ ἔτους ἐπὶ τοῦ θρόνου τούτου. Καὶ ἦδη ὁ Ἰσαάκιος ἀπεφάσισε νὰ μεταθέσῃ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον εἰς Κωνσταντινούπολιν, διὰ τὸν μόνον λόγον ὅτι ὁ Δοσίθεος τῷ ἦτο συμπαθῆς ἅτε προειπὼν αὐτῷ ὅτι ἐμελλέ ποτε νὰ βασιλεύσῃ⁶. Νῦν ὅμως τὰ πράγματα ἠλλασσον ὄψιν, ἣ δὲ τοιαύτη μετὰθεσις παρουσίαζε δυσκολίας οἰονεὶ ἀνυπερβλήτους, περὶ ὧν καὶ δεόν νὰ πραγματευθῶμεν διὰ βραχέων ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Γ

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἀπηγόρευεν, εὐθύς ἀπὸ τῶν πρώτων μ.Χρ. αἰώνων,

¹ Ἐν «Ἱστορίᾳ», σ. 530.

² Πρβλ. καὶ ΑΝΩΝΥΜΟΝ «Συνόψεως Σάθᾳ», σ. 391. — Ἐν τῇ (ἐμμέτρῳ) «Χρονογραφίᾳ» τοῦ Ἐφραίμ, σ. 246, ἀναγιγνώσκωμεν σχετικῶς:

Ἄγων μετᾶγων, συγγέων, μετατρέπων
ἀνθρώπινα θεῖά τε πράγματα κράτωρ,
καὶ δραματουργῶν ὡς δέδοκτό οἱ μόνῳ,
εὐθύς ἐρείσας τὸν πόδα κραταρχία
τὸν Πατριάρχην τοῦ θρόνου παραλύει
τὸν Καματηρὸν Βασίλειον ἀδίκως,
τὸν Μουντάνην δὲ Νικήταν ἀντεισάγει,
τριπέπελόν τε καὶ χρόνῳ παρειμένον·
οὔπερ καταγνοῦς ἀφέλειαν αὐτίκα
ἄκοντα κατήγαγεν Ἱεροῦ θρόνου,
καὶ τινα Λεόντιον ἐγκαθιδρύει
ἄνδρα μοναστὴν ἀρετῆς ὄντ' ἐργάτην. . .

³ Ἰδ. ἀμέσως ἀνωτέρω. Πρβλ. καὶ LYS. ΟΕCONOMOS, La vie religieuse dans l'Empire Byzantin au temps des Comnènes et des Anges. (Πρόλογος Ch. Diehl), Paris 1918, σ. 117 ἐπ.

⁴ Βλ. Μ. ΓΕΔΕΩΝ, Πατριαρχικοὶ πίνακες, Κωνσταντινούπολις 1884, σ. 371 ἐπ.

⁵ Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, σ. 530.

⁶ Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, σ. 529.

τὴν μετάθεσιν ἐπισκόπων. Μεταθέσεις ἐπισκόπων, ἢ τοῦλάχιστον «μεταβάσεις»¹ ἐλάβανον, φαίνεται, κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους χώραν, δυνάμει ἐθίμου ἰσχύοντος «ἐν τισι μέρεσι»· πλὴν τὸ ἔθιμον τοῦτο ἔδει νὰ ἐξοβελισθῆ, ἀφ' ἐνός μὲν διότι ἐγένετο πρόξενον «πολλοῦ ταραχοῦ» καὶ ποικίλων «στάσεων», ἀφ' ἐτέρου δὲ διότι εὐρίσκετο εἰς φανεράν ἀντίθεσιν πρὸς τὸν οἰκεῖον (ἀπαγορευτικὸν) ἀποστολικὸν κανόνα². ἄπορον μάλιστα πῶς ἐπεκράτησε παρὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἀντίθεσιν, γενόμενον προφανῶς σιωπηρῶς ἀνεκτὸν λόγῳ παρανοήσεως καὶ σφαλερᾶς ἐρμηνείας τοῦ κανόνος τούτου.

Τὴν ἀπαγόρευσιν ἐθέσπισεν ἡ ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμενικῆ Σύνοδος (325) διὰ τοῦ ἰε' αὐτῆς κανόνος, ἀπειλοῦντος ὀλικὴν ματαίωσιν τῶν σχεδίων τῶν παραβατῶν καὶ (βιαίαν) ἐπαναφορὰν τούτων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶχον χειροτονηθῆ³. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἐν λόγῳ ἀπαγόρευσις περιλαμβάνει οὐ μόνον τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ καὶ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ αὐτοὺς ἔτι τοὺς διακόνους, ἐπεκτεινομένη τούτέστι καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν τῆς ἱεραρχίας βαθμῶν. Τὴν αὐτὴν εὐρίσκομεν ἀπαγόρευσιν ἐν τῷ κανόνι κα' τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου (341) διατετυπωμένῳ εἰς ὕψος ἔντονον, εἰ καὶ μὴ περιέχοντι νεωτέραν τινὰ κύρωσιν⁴. Αὐστηρὰν ἐθέσπισε κύρωσιν, ἐξ μετὰ ταῦτα ἔτη, ὁ α' κανὼν τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου⁵ κατὰ τῶν ἀποτολμώντων μετάθεσιν ἐπισκόπων, οὓς καὶ στερεῖ πάσης καιωνίας οὐ μόνον μετὰ κληρικῶν, ἀλλὰ καὶ μετ' αὐτῶν ἔτι

¹ Περὶ τῆς διαφορᾶς ὄρ. Βαλαμῶνα ἐν Συντ. Β' σ. 147. 'Ο Ἀριστηνὸς — αὐτόθι, σ. 148 — ὀμιλεῖ ἀδιαφόρως περὶ μεταβάσεως καὶ μεταθέσεως. Βλ. καὶ Συντ. ΣΤ' σ. 84 ἐπ. 'Ορα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἀθήναι 1898, σ. 29 ἐπ.

² Βλ. τοῦτον εὐθὺς κατωτέρω, σ. 523.

³ «Διὰ τὸν πολὺν ταραχὸν, καὶ τὰς στάσεις τὰς γινομένας, ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν, τὴν παρὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα εὐρεθεῖσαν ἐν τισι μέρεσιν, ὥστε ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν μὴ μεταβαίνειν, μήτε ἐπίσκοπον, μήτε πρεσβύτερον, μήτε διάκονον. Εἰ δὲ τις, μετὰ τὸν τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου ὄρον, τοιοῦτω τινὶ ἐπιχειρήσειεν, ἢ ἐπιδοίῃ ἑαυτὸν πράγματι τοιοῦτω, ἀκυρωθήσεται ἐξ ἄπαντος τὸ κατασκευάσμα, καὶ ἀποκατασταθήσεται τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ ὁ ἐπίσκοπος, ἢ ὁ πρεσβύτερος ἐχειροτονήθη.» (Συντ. Β', σ. 145).

⁴ «Ἐπίσκοπον ἀπὸ παροικίας ἐτέρας εἰς ἐτέραν μὴ μεθίστασθαι, μήτε αὐθαίρετως ἐπιβρίπτοντα ἑαυτὸν, μήτε ὑπὸ λαῶν ἐκβιαζόμενον, μήτε ὑπὸ ἐπισκόπων ἀναγκάζόμενον· μένειν δὲ εἰς ἣν ἐκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς ἐκκλησίαν, καὶ μὴ μεθίστασθαι αὐτῆς, κατὰ τὸν ἦδη πρότερον περὶ τούτου ἐξενεχθέντα ὄρον» (Συντ. Γ', σ. 164). 'Ορα καὶ — αὐτόθι — ἐρμηνείαν Ἀριστηνοῦ, τονίζοντος κατηγορηματικῶς: «Ἀπηγόρευται καθόλου τῶν ἐπισκόπων ἢ μετάθεσις, κἂν ὑπὸ τοῦ λαοῦ, κἂν ὑπὸ ἐπισκόπου μεταπεσεῖν εἰς ἐτέραν παροικίαν βιάζωνται».

⁵ «... ἴνα μηδενὶ τῶν ἐπισκόπων ἐξῆ ἀπὸ πόλεως μικρᾶς εἰς ἐτέραν πόλιν μεθίστασθαι. Ἦ γὰρ τῆς αἰτίας ταύτης πρόφασις φανερά, δι' ἣν τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρεῖται. Οὐδεὶς γὰρ πώποτε εὐρεθῆναι ἐπισκόπων δεδύνηται, ὅς ἀπὸ μείζονος πόλεως εἰς ἐλαχιστοτέραν πόλιν ἐσπούδασε μεταστῆναι. . . μηδὲ λαϊκῶν ἔχειν τοὺς τοιοῦτους χρῆναι κοινωνίαν». . . (Συντ. Γ', σ. 228).

τῶν λαϊκῶν¹. Ὁ λόγος τῆς ἀτέγκτου ἀπαγορεύσεως τῶν μεταθέσεων δέον νὰ ἀναζητηθῆ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τῶν ἁγίων Πατέρων ὅπως παταχθῶσιν ἢ τε ἀλαζονεία καὶ πλεονεξία τῶν ἐπισκόπων, αἵτινες εἰσι τὸ κίνητρον ὅπερ ὠθεῖ τούτους πρὸς τὰς μεταθέσεις ταύτας. «Οὐ γὰρ τις, φησὶν, εὐρέθη ποτὲ ἐκ μείζονος πόλεως εἰς μικροτέραν μεταχωρήσας, ἀλλ' ἐκ μικρᾶς καὶ ἀφανεστέρας εἰς μείζω καὶ ἐπιφανεστέραν»². Δὲν θὰ ὄφειλε νὰ ἐξαχθῆ, κατόπιν τῶν ἡγηθέντων, ἐξ ἀντιδιαστολῆς, τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μετάθεσις ἐπισκόπου, ἀπηγορευμένη ἀπὸ μικρᾶς εἰς μεγάλην πόλιν, τυγχάνει, ἀντιστρόφως, ἐπιτρεπτή ἀπὸ μεγάλης εἰς μικρὰν (πόλιν). Τοιαύτη περιπτώσις ἦτις, ἄλλωστε, ἐν τῇ πρακτικῇ θέλει, ἐννοεῖται, σπανιώτατα ἐμφανισθῆ, κολάζεται ἐπίσης ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων³, ἀπαιτούντων ὅπως ὁ ἐπίσκοπος μένη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐκεῖνη «εἰς ἣν ἐκκληρώθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐξ ἀρχῆς».

Τὰς μεταθέσεις (= μετακινήσεις) ἐπισκόπων ἀπηγόρευσε προσέτι ὁ μὴ κανὼν τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου (419), περιλαβὼν ἐν τῇ ἀπαγορεύσει τὰς ἀναβαπτίσεις καὶ ἀναχειροτονήσεις⁴. Ὁ ἐπιμένων νὰ παραμένῃ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρανόμως ἐπέβη ἐκδιώκεται ἐκεῖθεν διὰ τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς («ἀρχοντικῆ ἐξουσία») τῇ ὑποδείξει τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων⁵.

Τὰς ἀπαγορεύσεις ἃς ἔθεντο οἱ διάφοροι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι ὅσον ἀφορᾷ τὴν μετάθεσιν ἐπισκόπων, περὶ ὧν καὶ ἐγένετο ἐν τοῖς πρόσθεν σύντομος μνεῖα, ἐπεκύρωσεν ὁ ε' κανὼν τῆς ἐν Χαλκηδόνι Δ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (451), ὁρίσας τάδε: «Περὶ τῶν μεταβαίνόντων ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν ἐπισκόπων, ἢ κληρικῶν, ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἔχειν τὴν ἰσχύν»⁶.

Ἔτερος, τέλος, λόγος δι' ὃν ἡ Ἐκκλησία ἀπηγόρευσε τὰς μεταθέσεις τῶν ἐπισκόπων, εἶναι ἡ ἐκδοχὴ καθ' ἣν ἕκαστος ἐπίσκοπος συνάπτει οἰονεὶ γάμον μετὰ τῆς κληρωθείσης αὐτῷ ἐπισκοπῆς, μὴ δυνάμενος, συνεπεῖα τούτου, νὰ λύσῃ αὐθαιρέτως τὸν πνευματικὸν δεσμὸν ὅστις τὸν συνδέει μετ' αὐτῆς, «ἵνα μὴ καὶ μοιχὸς παρὰ ταῖς

¹ Κατὰ τὸν Ἀριστηνόν — ἐρμηνεία εἰς τὸν ἄνω κανόνα, Σύντ. Γ', σ. 231 — «... οἱ Πατέρες... ὤρισαν τὸν τοιοῦτον μὴδὲ λαϊκοῦ κοινωνίαν ἔχειν, ἀλλὰ σὺν τῷ καθαιρεῖσθαι, καὶ ἀφωρισμένον εἶναι».

² Βλ. ἐρμηνεῖαν Ζωναρᾶ ὑπὸ τὸν α' κανόνα τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου (Σύντ. Γ', σ. 229).

³ Κατὰ τὸν Βαλσαμῶνα — ἐρμηνεία εἰς τὸν α' κανόνα τῆς ἐν Σαρδικῇ Συνόδου, Σύντ. Γ', σ. 230 ἐπ. — «καὶ τοῦτο ὑπὸ τῶν κανόνων παρομοίως κολάζεται, ἀδιαφόρως διοριζομένων καθαιρεῖσθαι μὴ μόνους τοὺς ἀπὸ πόλεως οἰασθήτινος εἰς ἑτέραν μεταπίπτοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς παρ' ἑνορίαν ἱερατικὸν τι ἐνεργούοντας, καὶ εἰς τὰς λαχούσας αὐτοῖς ὑποστρέφοντας».

⁴ «... Μὴ ἐξεῖναι γίνεσθαι ἀναβαπτίσεις, ἢ ἀναχειροτονήσεις, ἢ μετακινήσεις ἐπισκόπων» (Σύντ. Γ', σ. 419).

⁵ Βλ. καν. μὴ τῆς ἐν Καρθαγένῃ Συνόδου, καὶ αὐτόθι ἐρμηνεῖαν Ζωναρᾶ, Βαλσαμῶνος, Ἀριστηνοῦ (Σύντ. Γ', σ. 419 ἐπ.).

⁶ Σύντ. Β', σ. 229.

θείαις εϋρίσκεται γραφαῖς»¹. Ὁ δεσμός οὗτος θεωρεῖται ἰσχυρότερος καὶ τοῦ σαρκικοῦ τοιούτου, ἔνεκα τοῦ ἀνεξιτήλου χαρακτήρος (character indelebilis) ὃν παρέχει ἡ χειροτονία². Τῆς ἐκδοχῆς καθ' ἣν ὁ ἐπίσκοπος θεωρεῖται συνάπτων οἰονεὶ πνευματικὸν γάμον μετὰ τῆς ἐπισκοπῆς του φυσικὸν ἐπακόλουθον ἐστὶν ὁ χαρακτηρισμὸς τῆς ἐπισκοπῆς ταύτης ὡς *χρησεύσης ἅμα τῷ θανάτῳ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου*.

Εἶναι γεγονός ὅτι, παρὰ τὴν ἀπαγόρευσιν πάσης μεταθέσεως ἐπισκόπων, μεταθέσεις ἐλάμβανον ἐνίοτε χώραν, ἱκανὰς τῶν ὁποίων εϋρίσκομεν κατεστρωμένας ἐν τῇ «Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ» τοῦ («Σχολαστικοῦ») Σωκράτους³. Ἀλλά, πόθεν προήρχοντο αἱ σποραδικαί, ἔστω, αὗται μεταθέσεις, ἀποτελοῦσαι παραφωνίαν ἐντὸς τοῦ συνόλου τῶν ἀπαγορευτικῶν κανόνων ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος; Ποία ἦτο ἡ βᾶσις ἐκεῖνη ἐφ' ἧς ἐστάθη δυνατὸν νὰ στηριχθῆ «ἐν τισὶ μέρεσιν» ἐν ἔθιμον ὅπερ, γενόμενον ἀφορμὴ πάσης ταραχῆς καὶ ἀταξίας, ἀπησχόλησε τὴν Α' ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον καὶ προὐκάλεσε τὴν γένεσιν τοῦ ἰε' αὐτῆς κανόνος;

Ἐλέχθη⁴ ὅτι ὑπῆρχεν ἀποστολικὸς κανὼν (ὁ ἰδ') ἀπαγορεύων τὴν μετάθεσιν τῶν ἐπισκόπων· τὸ κείμενον του ἔχει ὧδε: «Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν ἐτέρα ἐπιπηδᾶν, κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζηται, εἰ μὴ τις εὐλογος αἰτία ᾗ, τοῦτο βιαζομένη αὐτὸν ποιεῖν, ὡς πλέον τι κέρδος δυναμένου αὐτοῦ τοῖς ἐκεῖσε λόγῳ εὐσεβείας συμβάλλεσθαι· καὶ τοῦτο δὲ οὐκ ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κρίσει πολλῶν ἐπισκόπων, καὶ παρακλήσει μεγίστῃ»⁵. Ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ μόνης τοῦ παρα-

¹ Ὁρ. J. HARDOUIN «Acta conciliorum», Παρίσι: 1715, Vol. I, col. 378 (Conc. Alexandr. ann. 340) πρβλ. καὶ G. PHILLIPS «Kirchenrecht», τόμ. Ε', Regensburg 1854, σ. 424 ἐπ., καὶ σημ. 33, 34.

² Βλ. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, «Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων», Ἀθῆναι 1898, σ. 13 ἐπ. καὶ αὐτόθι σημειώσεις καὶ παραπομπάς. — ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ, Ἐγχειρίδιον τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, 1, Ἀθῆναι 1927, § 15.

³ Ἴδε Migne «Patrologia graeca», 67, σ. 817 ἐπ. Πρβλ. καὶ Σύντ. Ε', σ. 116, 428. Μεταγενέστερα (ἰδ' αἰῶνος) παραδείγματα μεταθέσεων, ὅρα ἐν F. MIKLOSICH ET J. MÜLLER: *Acta et Diplomata Graeca medii aevi sacra et profana*, 1, (Βιέννη 1860), σ. 293, 242, 274, 383 ἐπ. κτλ.

⁴ Ἀνωτέρω, σ. 521.

⁵ Σύντ. Β', σ. 18. Φρονοῦμεν ὅτι ὁ ἄνω κανὼν τυγχάνει ἀρχαιότερος τοῦ ἰε' κανόνος τῆς Α' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (βλ. ἀνωτέρω σ. 521 καὶ σημ. 3), ὡς ἀποδεικνύεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ ἰε' κανόνος (Νικαίας), λέγοντος: «ἔδοξε παντάπασι περιαιρεθῆναι τὴν συνήθειαν, τὴν παρὰ τὸν ἀποστολικὸν κανόνα εϋρεθεῖσαν ἐν τισὶ μέρεσιν»... Ὁ Κ. ΡΑΛΛΗΣ (: ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 13 καὶ σημ. 1), ἐπικαλούμενος τὸν HINSCHIUS, *Kirchenrecht*, 3, (Berlin 1883), σ. 305, σημ. 8, καὶ τὸν PHILLIPS *Kirchenrecht*, 5, (Regensburg 1854) σ. 420, σημ. 16, ἀμφιβάλλει περὶ τούτου· ἀλλ' ὁ μὲν HINSCHIUS οὐδὲν ἐπιχείρημα φέρει πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀπόψεώς του, ὁ δὲ PHILLIPS ὅλως ἐμμέσως ἀπτεται τοῦ ὑπὸ κρίσιν θέματος. Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, ὅρα ΝΙΚ. ΜΙΛΑΣ, Τὸ ἐκκλησιαστικὸν δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἑλλην. μετάφρ. Μ. Ἀποστολοπούλου, Ἀθῆναι 1906, σ. 111.

τεθέντος κανόνος προκύπτει ὅτι οὗτος ἠθέλησε νὰ ἀπαγορεύσῃ κατ' ἀρχὴν πᾶσαν μετάθεσιν¹ ἐπισκόπου, ἔστω καὶ ὠθουμένου πρὸς τοῦτο ὑπὸ «τοῦ πλήθους τῆς ἀλλοτρίας ἐνορίας»². Ὁ κανὼν θεσπίζει, μολαταῦτα, μίαν ἐξαίρεσιν εἰς τὴν θετεῖσαν βασικὴν — ἃς εἴπωμεν οὕτω — ἀπαγόρευσιν, ἀλλὰ καὶ ταύτην περιβάλλει διὰ τοσοῦτων προϋποθέσεων, ἔστιν ὅτε προφυλάξῃ, ὥστε ν' ἀποκλείηται κατὰ τὸ ἀνθρωπίνως δυνατόν πᾶσα τυχὸν μεταγενεστέρα προσπάθεια καταστρατηγήσεως τῶν διατάξεων καὶ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ. Τοιοῦτοτρόπως, ἡ μετάθεσις ἐπιτρέπεται ὑπαρχούσης σοβαρᾶς³ αἰτίας ἣτις ὑποχρεοῖ («βιαζομένη») πρὸς τοῦτο τὸν ἐπίσκοπον, ὡς λ. χ. ἡ βεβαιότης ὅτι οὗτος θέλει συμβάλλει εἰς τὴν στήριξιν τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ἄλλῃ «παροικίᾳ», ὡς ἐκ τῶν εἰδικῶν προσόντων δι' ὧν οὗτος κοσμεῖται⁴. Πλὴν καὶ οὕτως ἐὰν ἔχωσι τὰ πράγματα, ἡ μετάθεσις δὲν δύναται νὰ λάβῃ χώραν εἰ μὴ κατόπιν μεγίστης παρακλήσεως πολλῶν ἐπισκόπων, οἵτινες καὶ μόνοι τυγχάνουσιν ἀρμόδιοι νὰ κρίνωσι περὶ τῆς ἀνάγκης ἢ οὐ τῆς μεταθέσεως, καθ' ὅσον ἡ περὶ τούτου κρίσις οὐδέποτε ἀνήκει τῷ ἐνδιαφερομένῳ⁵. Κλασσικὸν παράδειγμα τοιαύτης μεταθέσεως ἔστω τὸ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου μετατεθέντος ἀπὸ τῶν Σασίμων (Καππαδοκίας) εἰς Κωνσταντινούπολιν (379)⁶.

Ὁ κανὼν ἰδ' τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων εἶναι σαφής· τὸ γεγονός ὅμως ὅτι ἐπέτρεπε τὴν μετάθεσιν, ἔστω καὶ ὑπὸ αὐστηρῶς καθωρισμένης προϋποθέσεως καὶ συνθήκας, συνετέλεσε πολλάκις, φρονοῦμεν, εἰς τὸ νὰ παρερμηνεύηται σκοπίμως ἢ ἀληθῆς τοῦ κανόνος ἔννοια καὶ νὰ καταστρατηγῶνται ποικιλοτρόπως αἱ διατάξεις αὐτοῦ. Πρὸς

¹ Ἐπίβασις = («κακεντρεχῆς») ἐπιτιθήσις· βλ. Σχόλιον Βαλασαμῶνος ἐν Συντ. Β', σ. 19 καὶ 147.

² Βλ. Σχόλιον Βαλασαμῶνος ὑπὸ τὸν ἰδ' καν. τῶν Ἁγ. Ἀποστόλων, ἐν Συντ. Β', σ. 19.

³ «Εὐλόγου μεγάλης» (Σχόλιον Βαλασαμῶνος ἐν Συντ. Β', σ. 19).

⁴ «Ἴσως γὰρ ὁ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης ἐπίσκοπος οὐ πᾶν τοι πρὸς τὸ διδάσκειν ἐπιτήδειος ἔσται· ὁ δὲ προσκαλούμενος τυχὸν λογιώτερος ὢν, καὶ πρὸς διάλεξιν ἐπιτηδειότερος, διὰ τι συμβεβηκὸς ἀναγκαῖος ἂν εἴη τῇ πόλει ἐκείνῃ ἐπιδημῆσαι» (Ὁρ. Σχόλ. Ζωναρᾶ ἐν Συντ. Β', σ. 18).

⁵ «Ἡ δὲ γινομένη μετάθεσις χάριτι ἀγαθῆ, δι' εὐλογον μεγάλην αἰτίαν, καὶ στηριγμὸν τῆς εὐσεβείας, μετὰ μεγίστης παρακλήσεως ἐπισκόπων πολλῶν ἐπιτρέπεται» (Ἰδ. Σχόλ. Βαλασαμῶνος ἐν Συντ. Β', σ. 19).

⁶ Πρβλ. προσέτι καὶ τὸν ἰστ' κανόνα τῆς ἐν Ἀντιοχείᾳ Συνόδου (341), ἔχοντα οὕτω : «Εἴ τις ἐπίσκοπος σχολάζων, ἐπὶ σχολάζουσιν ἐκκλησίαν ἑαυτὸν ἐπιβρίψας, ὑφαρπάξῃ τὸν θρόνον δίχα συνόδου τελείας, τοῦτον ἀπόβλητον εἶναι, κἂν εἰ πᾶς ὁ λαός, ὃν ὑφήρπασεν, ἔλοιτο αὐτόν. Τελείαν δὲ ἐκείνην εἶναι σύνοδον, ἣ συμπᾶρσεν· καὶ ὁ τῆς μητροπόλεως» (Σύντ. Γ', σ. 154). Ἐκ τοῦ κανόνος τούτου προκύπτει ὅτι, προκειμένης «σχολαζούσης» ἐκκλησίας (ἦτοι μὴ ἔχουσας ἐπίσκοπον), δύναται ὁ ἐπίσης «σχολάζων» ἐπίσκοπος (ἦτοι ὁ μὴ ἔχων ἐκκλησίαν) νὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου αὐτῆς, ὑπὸ τὴν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν ὅτι τὸ τοιοῦτο τυγχάνει τῆς ἐγκρίσεως «τελείας» συνόδου, δηλ. συνόδου ἐν τῇ ὁποίᾳ παρακάθεται καὶ ὁ μητροπολίτης τῆς ἐπαρχίας. Ὁ «δίχα τελείας συνόδου» ὑφαρπάξων τὸν θρόνον, καὶ ἂν ἀκόμη βιάζεται πρὸς τοῦτο ὑπὸ παντὸς τοῦ λαοῦ, ἔσται ἀπόβλητος (=καθαιρεῖται). Βλ. ἔρμην. τοῦ ἀνωτέρου κανόνος τῶν Ζωναρᾶ, Βαλασαμῶνος, Ἀριστηνοῦ, ἐν Συντ. Γ', σ. 154 ἐπ.

περιστολήν τοῦ κακοῦ καὶ τῶν συναφῶν καταχρήσεων ἐδέησεν ἡ Α' Οἰκουμενικὴ Σύνοδος νὰ θεσπίσῃ τὸν ἐξ αὐτῆς κανόνα, ἐν συνεχείᾳ δὲ νὰ ἐπιληφθῶσι τοῦ ζητήματος καὶ αἱ λοιπαὶ Σύνοδοι (Ἀντιοχείας, Σαρδικῆς, Καρθαγένης, Δ' Οἰκουμενικὴ Χαλκηδόνος), ἐκδοῦσαι τοὺς οἰκείους κανόνας, περὶ ὧν ἐν τοῖς πρόσθεν ὁ προσήκων ἤδη ἐγένετο λόγος¹.

Ἐναντιοπαλοῦντες πάντα τὰ προεκτεθέντα, καταλήγομεν κατ' ἀνάγκην εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι μεταθέσεις ἐπισκόπων ἐγένοντο κατὰ καιροὺς οὐκ ὀλίγαι, ὧν τινες μὲν καταχρηστικῶς, τινὲς δὲ νομίμως, καὶ δὴ εἰς ὅλους ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις. Τὸ ἀμετάθετον ὁμως παρέμενεν ὁ κανὼν².

Δ

Τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἀμετάθετον τῶν ἐπισκόπων ἴσχυεν ἀπαρεγκλήτως ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ὡς βασικὸς κανὼν καταδείκνυται καὶ ἐκ τῶν ἐπομένων :

Ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ νομοθεσίᾳ οὐδαμοῦ φέρεται ῥητῶς ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ἅπαξ νομίμως ἐκλεγείς, παραμένει τοιοῦτος ἐφ' ὅρου ζωῆς· τὸ τοιοῦτο τυγχάνει, ἄλλωστε, αὐτονόητον καὶ ἴσως ἐθεωρήθη, ὡς ἐκ τούτου, περιττὸν νὰ θεσπισθῇ εἰδικὴ ἐν προκειμένῳ διάταξις. Ἐν τῇ πράξει, μολαταῦτα, παρατηρήθη ὅτι πολλοὶ Πατριάρχαι παρέμειναν ἐπὶ τοῦ θρόνου μέχρι τοῦ θανάτου των, ἀλλ' ὅτι ἐπίσης πολλοὶ κατήλθον ἐκείνου λόγῳ παραίτησεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἦττον ἀκουσίας, συχνότατα δὲ βιαίως ἀπομακρυνθέντες ὑπὸ τῆς πολιτικῆς Ἀρχῆς³. Οὕτω λ.χ. εἶδομεν πρὸ ὀλίγου⁴ τὸν Ἰσαάκιον, χρώμενον δικαίωματι ὅπερ ἀσφαλῶς δὲν εἶχε⁵, ἀναβιβάζοντα, ἰδίᾳ δὲ καταβιβάζοντα ἐκ τοῦ θρόνου των τρεῖς Πατριάρχας, συγχρόνως ὁμως παρατηροῦμεν ὅτι ὁ αὐτὸς ἡγεμὼν δὲν ἐτόλμα νὰ μεταθέσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ τὸν Δοσίθεον ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς Κωνσταντινούπολιν, καθ' ὅσον ἐγνώριζε καλῶς ὅτι τὸ τοιοῦτο προσέκρουεν εἰς τοὺς ἐν ἰσχύϊ ἐκκλησιαστικοὺς νόμους: «εἰδὼς τοὺς κανόνας τοῦτο μὴ συγχωροῦντας», ἀναφέρει κατηγορηματικῶς Νικήτας Ἀκομιναῖος ὁ Χωνιάτης⁶. Ἐκ τῆς μαρτυρίας ταύτης τοῦ Ἱστορικοῦ ἀνενδοιάστως προκύπτει ὅτι τὸ ἀμετάθετον τῶν ἐπισκόπων ἐξηκολούθει νὰ ἦναι ὁ κανὼν καὶ ὅτι ἦτο, ἐπομένως, εὐκολώτερον εἰς τὸν Ἀυτοκράτορα νὰ καταβιβάζῃ ἀλληλοδιαδόχως τρεῖς Πατριάρχας ἐκ τοῦ οἴκου-

¹ Ἀνωτέρω, σ. 521 ἐπ.

² Ἰδ. ΡΑΛΛΗΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, σ. 28· πρβλ. καὶ ΜΕΛ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, Ἀθῆναι 1898, § 39.

³ Πρβλ. καὶ ΣΑΚΕΛΛΑΡΟΠΟΥΛΟΝ, ἐνθ' ἀνωτέρω, § 51.

⁴ Ἀνωτέρω, σ. 519 ἐπ.

⁵ Ἐφ' ὅσον οὐδεὶς ὑπέβηκε πρὸς τοῦτο σπουδαῖος λόγος, ὡς θὰ συνέβαινεν ἐὰν π.χ. ὁ Πατριάρχης εἶχε καταστή ἔνοχος ἐσχάτης προδοσίας, ὁπότε θὰ ἐδικαιοῦτο ἡ Πολιτικὴ Ἀρχή, τηροῦσα ὀρισμένους τύπους, νὰ προβῇ εἰς τὴν ἀπομάκρυνσίν του.

⁶ «Ἱστορία», σ. 531.

μενικῷ θρόνου παρὰ νὰ διατάξῃ τὴν μετάθεσιν ἐνὸς ἐπισκόπου ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην ἐπισκοπὴν.

Ὁ Ἰσαάκιος, ἅπαξ ἀποφασίσας νὰ μεταθέσῃ τὸν Δοσίθεον ἐξ Ἱεροσολύμων εἰς Κωνσταντινούπολιν¹, προσεπάθησε νὰ ἐπιτύχῃ τοῦτο διὰ νομίμων μέσων. Καὶ ναὶ μὲν ἐγνώριζεν, ὡς πρὸ ὀλίγου ἐλέχθη, ὅτι οἱ κανόνες ἀπηγόρευον τὰς μεταθέσεις, οὐχ ἤττον ὅμως ἐγνώριζεν ὅτι ἡ Ἐκκλησία περιέβαλλεν ἀνέκαθεν διὰ μεγάλου σεβασμοῦ τοὺς διαπρεπεῖς κανονομαθεῖς — καθ' ὃν περίπου ἔπραττε τρόπον καὶ ἡ Πολιτεία ὅσον ἀφορᾷ τοὺς νομομαθεῖς (juris consulti)² — ὣν τὰς γνώμας ἐπὶ διαφόρων σπουδαίων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων κατέλεγε μεταξὺ τῶν πηγῶν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου. Πόσον εὐκόλως θὰ ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του ἐὰν κατώρθου ν' ἀποσπάσῃ εὐνοϊκὴν πρὸς τὰς ἀπόψεις του «ἀπόκρισιν» — «κανονικὴν ἐπίλυσιν» — σοφοῦ τινος κανονολόγου, ἣν ἐπισεῖων τότε πρὸ τῆς ἐκπλήκτου πατριαρχικῆς Συνόδου, θὰ ὑπεχρέου ταύτην νὰ ἐνδώσῃ εἰς τὰς ἐπιθυμίας του! Τὴν ἐποχὴν ἀκριβῶς ἐκείνην ἤκιμαζεν ὁ μέγιστος τῶν κανονομαθῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεόδωρος ὁ Βαλσαμών Πατριάρχης Ἀντιοχείας. Ὁ Ἰσαάκιος μετακαλεῖ τοῦτον ἀμελλητί³, παραλαβὼν δὲ κατ' ἴδιαν ἤρξατο διεκτραγωδῶν ὑποκριτικῶς τὴν γενικὴν κατάπτωσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων, λόγῳ τῆς σπάνιος ἀνδρῶν ἐναρέτων καὶ πεπαιδευμένων⁴. Πόσον ὅμως θὰ ἠλλοιοῦτο ἡ κατάστασις ἐὰν ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀνήρχετο φωστὴρ ὡς ὁ Βαλσαμών! Καὶ αὐτὸς μὲν (ὁ Αὐτοκράτωρ) ἀπὸ καιροῦ ἐπεθύμει νὰ τὸν μεταθέσῃ ἐξ Ἀντιοχείας εἰς Κωνσταντινούπολιν, πλὴν ἀνέβαλλε τοῦτο συνεχῶς ἐφ' ὅσον κανόνες καὶ ἐκκλησιαστικοὶ θεσμοὶ δὲν τὸ ἐπέτρεπον⁵· ἐὰν ὅμως ὁ Βαλσαμών, ἐρευνῶν νόμους καὶ κανόνας, ἤθελε κατὰλήξει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι τοιαύτη μετάθεσις ἦτο συγγνωστή, αὐτὸς δὲν θὰ

¹ Ἰδ. ἀνωτέρω, σ. 520.

² τῶν ὁποίων αἱ «ἀποκρίσεις» (responsa prudentium) ἐπὶ τῶν τιθεμένων αὐτοῖς νομικῶν ζητημάτων ἐπεῖχον τοῦτ' αὐτὸ θέσιν νόμων, δεσμεύουσαι ἀπολύτως τοὺς δικαστάς. Βλ. Ν. ΜΙΑΣ, Ἐκκλησιαστικὸν Δίκαιον, § 16, P. GIRARD, «Droit Romain», Paris 1929, σ. 75 ἐπ., R. SOHM., «Institutionen», München und Leipzig 1928, σ. 93 ἐπ. Πρβλ. καὶ *Instit. Lib.* 1, tit. II, § 8: «Responsa prudentium sunt sententiae et opinionones eorum, quibus permissum erat, jura condere. Nam antiquitus institutum erat ut essent qui jura publice interpretarentur, quibus a Caesare jus respondendi datum est, qui jurisconsulti appellabantur. Quorum omnium sententiae et opinionones eam auctoritatem tenent, ut judici recedere a responso non liceat, ut est constitutum».

³ «Μέτεισιν ὑπόβλως» (ΝΙΚ. ΧΩΝΙΑΤΟΥ Ἱστορία, σ. 531).

⁴ «Σχηματίζεται τὸν ἀσχάλλοντα εἰ οὕτως ἀνδρῶν φιλοθέων καὶ λογίων ἡ ἐκκλησία σπανίζεται καὶ ἡ μοναχικὴ διέβριπται καὶ ἠφάντῳται ἀρετῇ» (Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, αὐτόφθι).

⁵ «Ἐπήγαγε πάλαι μὲν βούλεισθαι μετενεγκεῖν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἀντιοχείας καθέδρας εἰς τὴν οἰκουμένην περιωπήν. . . ὑποστέλλεσθαι δὲ τὴν μετὰθεσιν ὡς πάλαι τοῖς κανόσιν ἀπειρημένην καὶ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ἀπάδουσαν θεσμοῖς» (Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΣ, αὐτόφθι).

ὄκνει νὰ τὴν διατάξῃ¹. Ὁ Βαλσαμῶν ἦτο ἴσως φιλόδοξος², —νοητόν, ἄλλωστε, καὶ τόσον ἀνθρώπινον τοῦτο! — ἴσως ὅμως καὶ ἐπίστευε μετὰ πεποιθήσεως ὅτι προχειρίζομενος Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης θὰ κατώρθου νὰ προαγάγῃ λυσιτελέστερον τὰ τῆς Ἐκκλησίας (πράγματα)· γεγονός ἐστὶν ὅτι ἐπέισθη ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Ἰσαακίου, συντάξας ἅμα τὴν σχετικὴν «κανονικὴν ἀπόκρισιν»³.

Ἄγνοοῦμεν, δυστυχῶς, τὸ περιεχόμενον τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ Βαλσαμῶνος· παραδεχόμεθα ὅτι αὕτη ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τοῦ συγγνωστοῦ τῆς μεταθέσεως (τῶν ἐπισκόπων) καὶ ὅτι, λόγῳ τοῦ ἀναμφισβητήτου κύρους οὗτινος ἀπελάμβανεν ὁ Βαλσαμῶν, ἤσκησεν ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος τῶν συνοδικῶν ἀρχιερέων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ ἀδοκίμως ἀνακινήθην ζήτημα δὲν ἔπαυε νὰ ἦναι ἐκ τῶν σοβαροτέρων, οἱ Ἀρχιερεῖς ἐθεώρησαν ὀρθὸν καὶ ἐποικοδομητικὸν νὰ ἀναδιψήσωσι τὰ «ἱερὰ ἀρχεῖα» ἀναζητοῦντες σχετικὰ προηγούμενα, ἔστιν ὅτε τυχὸν ὑπαρχούσας ἀναλόγους «ἀποκρίσεις» ἀρχαιοτέρων κανονομαθῶν συζητήσεις, πάντως, καὶ ἀντεγκλήσεις προὐκλήθησαν ποικίλαι. Βέβαιον ἐστὶν ὅτι ἐξεδόθη ἐν τέλει ὁ οἰκείος Τόμος, ἐπιτρέπων προφανῶς τὰς μεταθέσεις, ἴσως μάλιστα, συγκεκριμένως, τὴν μετάθεσιν τοῦ Δοσιθεοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν — «ἐκχώρησις καὶ τόμος», καθὼς γράφει ὁ Χωνιάτης⁴. Καὶ ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ δεδικοιολογημένη ἀνακύπτει ἀπορία, πῶς δηλαδὴ ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐξέδωκε Τόμον καθ' ὃν χρόνον ἐχίρουν ὁ πατριαρχικὸς θρόνος⁵. Ἐξ ὅλων τῶν μέχρι τοῦδε ἱστορικῶν δεδομένων πληροφορούμεθα ὅτι ἡ πατριαρχικὴ Σύνοδος ἐκδίδει Τόμον⁶ προκειμένου σπουδαίου τινὸς ἐκκλησιαστικοῦ ζητήματος, προκαθη-

¹ «Εἰ δ' αὐτὸς σχοίη ἂν ὡς νόμους καὶ κανόνας ἀκριβοσάμενος χώραν ἔχουσαν ἀποδεδειχέναι, καθὰ ποτε, καὶ νῦν τὴν μετάθεσιν, καὶ τὰς τῶν πολλῶν εἰς τοῦτο μεθαρμόσειε γνώμας, ἔρμαιον ὄντως ἡγήσεται τὸ πραχθὲν καὶ οὐκ ἀναβαλεῖται τὸ πέρασ ἀνεύθυνον ποιῶν τὴν προχείρισιν» (ΧΩΝΙΑΤΗΣ, σ. 532. Ὁρ. καὶ ΑΝΩΝΥΜΟΝ «Συνόψεως Σάθρα», σ. 391).

² Αὐτὸ τοῦλάχιστον παραδέχεται ὁ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΣ (ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἔκδοσις στ', Ἀθήναι 1932, 4, μέρος Β', σ. 198)· ἐκ τῶν πηγῶν δὲν προκύπτει μετὰ θετικότητος τὸ τοιοῦτο.

³ Τοῦτο προκύπτει σαφῶς ἐκ τῆς μαρτυρίας τοῦ ΧΩΝΙΑΤΟΥ, λέγοντος: «καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς οὕτως μετῆλθε τὸν Ἀντιοχείας Θεόδωρον, ὁ δὲ πάντα ἐκτελεῖ γενέσθαι κατέθετο», (Ἱστορία, σ. 532.)

⁴ Ὁ Μ. ΓΕΛΕΩΝ («Πατριαρχικοὶ Πίνακες», σ. 22 ἐπ.), ὁμιλῶν ἀκροθιγῶς περὶ τῶν ἀνωτέρων γεγονότων, δὲν προσάγει, δυστυχῶς, διαφωτιστικόν τι ἐπὶ τούτων στοιχεῖον, ἀριστὸς πως δ' ἀναφέρει: «βλέπομεν πολλὰς μεταθέσεις ἐνεργηθείσας, ἕως οὗ διὰ πράξεως συνοδικῆς ἐνεκρίθησαν αὐταί, τοῦ νομομαθοῦς Θεοδώρου τοῦ Βαλσαμῶνος συντάξαντος τὸν Τόμον».

⁵ Ἐλέχθη — ἀνωτέρω, σ. 520 — ὅτι ὁ Ἰσαάκιος εἶχεν ἐκθρονίσει τὸν Λεόντιον. Ὁρ. Ν. ΧΩΝΙΑΤΗΝ (σ. 531): «ἀποσκορακισθέντος... καὶ Λεοντίου, ἔγνω δραματουργῆσαι μετάθεσιν καὶ εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἐπᾶραι προέδρευσιν τὸν τῶν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον».

⁶ Ἰδ. Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ, Περὶ τῶν συνοδικῶν τόμων, Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 8, 1933, σ. 343-348.

μένου πάντοτε τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου· ἐπομένως, ἡ ἔκδοσις «τόμου» ἐλλείποντος Πατριάρχου παραμένει προβληματική καὶ δυσεξήγητος. Μία εὐλογοφανῆς ἐξήγησις εἰς τὴν παροῦσαν ἀπορίαν εἶναι ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὁ Ἱστορικός, ὁμιλῶν περὶ «τόμου», δὲν κυριολεκτεῖ ἐνταῦθα, πιθανῶς δ' ἄλλο ὑπονοεῖ ἔγγραφο, τῷ νενομισμένῳ μὴ χρησάμενος ὄρφ. Ὅπως δὴ ποτε, ὁ Ἰσαάκιος ἐπεκύρωσε πάραυτα τὸν ἐκδοθέντα συνοδικὸν «τόμον» καὶ ἔσπευσε νὰ μεταθέσῃ τὸν Ἱεροσολύμων Δοσίθεον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπιφυλάξας ἅμα αὐτῷ θριαμβευτικὴν «προπομπήν», ἐνῶ ὁ Ἀντιοχείας Θεόδωρος κατάπληκτος πλὴν ἀργὰ διεπίστου ὅτι ἔδει νὰ παραμείνῃ ἀκόμῃ Ἀντιοχείας¹.

Δὲν μᾶς εἶναι γνωστὸν ἐὰν καὶ κατὰ τίνα τρόπον ἀντέδρασεν ὁ Βαλσαμῶν εἰς τὰ ἀνωτέρω γεγονότα· οἱ «φανακισθέντες ὅμως ἀρχιερεῖς», οἱ παριδόντες τοὺς κανόνας² ἐπὶ τῇ προῦφει ὅτι ὁ Βαλσαμῶν θὰ προὔχειρίζετο Πατριάρχης οὐχὶ δ' ὁ ἄσημος Δοσίθεος, ὃν «πάντες ἐμίσουν ὡς φιλόθρονόν τε καὶ φίλαυτον»³, μὴ ἀνεχόμενοι τὰ σκώμματα καὶ τὰ δυσμενῆ κατ' αὐτῶν τοῦ πλήθους σχόλια, ἀφ' ἐνὸς μὲν κατηγοροῦσι τοῦτον ὡς «μοιχὸν καὶ ἐπιβάτην ἐκκλησίας ἀλλοτρίας»⁴, ἀφ' ἐτέρου δὲ διὰ παντοίων μέσων, ἔστιν ὅτε καὶ διὰ προκλήσεως λαϊκῶν ταραχῶν, κατάγουσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ θρόνου⁵. Ὁ Αὐτοκράτωρ, μαχόμενος ὑπὲρ τοῦ κύρους τῆς γενομένης μεταθέσεως, ἔσπευσε νὰ ἐγκαταστήσῃ καὶ αὐθις εἰς τὸ πατριαρχεῖον τὸν Δοσίθεον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς ἰδίας αὐτοῦ σωματοφυλακῆς. Ἀλλά, μετ' οὐ πολὺ, ὁ Δοσίθεος καθηρέθη ἐκ νέου ὑπὸ συνθήκας αἵτινες παραμένουσι κάπως σκοτειναί, ἄγνωστον δ' ἐπίσης ὁποῖα τινα ἐξεδόθησαν ἔγγραφα ἐπὶ τῇ καθαιρέσει ταύτῃ, ἣτις ὑπῆρξε νῦν ὀριστική. Ἦδη παρέμεινεν ἄνευ θρόνου «καὶ πέπονθεν ἀτεχνῶς τὸ τῆς Αἰσωπείας κυνός⁶... ἕτερος γὰρ Ἱεροσολύμων ἐκεχειροτόνητο»⁷.

Μετὰ τὸν Δοσίθεον προὔχειρίσθη Πατριάρχης Γεώργιος ὁ Β' ὁ Ξιφιλῖνος, ὅστις

¹ «Σύλλογοι οὖν μετ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἀρχιερέων ἀνὰ τὰ ἀρχεῖα τὰ ἱερὰ καὶ σύνοδοι καὶ συζητήσεις περὶ μεταθέσεως, καὶ παρὰ πόδας ἐκχώρησις καὶ τόμος ἐπὶ βασιλικῷ συμπληρούμενος βήματος, καὶ ὁ μὲν Ἀντιοχείας πάλιν Ἀντιοχείας ἐώμενος, ὁ δὲ Δοσίθεος ἀπὸ τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων θώκου εἰς τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀναγόμενος», ὡς παρατηρεῖ ὁ Ἱστορικός (βλ. ΧΩΝΙΑΤΟΥ, Ἱστορία, σ. 532) μετὰ λεπτοτάτης εἰρωνείας, μὴ ἔσπευσε νὰ ἐλαφρῶς θλιβεροῦ τόνου.

² «Τοὺς κανόνας εἰκῆ κατανωτισάμενοι» (ΧΩΝΙΑΤΗΣ, αὐτόθι).

³ ΧΩΝΙΑΤΟΥ, Ἱστορία, σ. 533.

⁴ Πρβλ. σχετικῶς ἀνωτέρω, σ. 520 ἐπ.

⁵ ΧΩΝΙΑΤΗΣ, αὐτόθι. ΑΝΩΝΥΜΟΣ («Συνόψεως Σάθρα»), σ. 392.

⁶ Ἐπιλέγει φιλοσοφικῶς ὁ ΧΩΝΙΑΤΗΣ, ἐν Ἱστορίᾳ, σ. 533.

⁷ «... ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος γέγονε Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐπὶ Ἰσαακίου τοῦ Ἀγγέλου. Μετὰ τὸν Δοσίθεον Ἱεροσολύμων γέγονεν ὁ Ἀθανάσιος, οὗτινος φέρεται ἐπιστολὴ πρὸς τὸν μητροπολίτην Κερκύρας Γεώργιον». Ἰδ. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΚΕΡΑΜΕΩΣ Ἀνάλεκτα Ἱεροσολυμιτικῆς σταχυολογίας, Πετροῦπολις, αὐγὰ, σ. 245.

καὶ ἐπατριάρχευσεν ἐπὶ ἐπταετίαν, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1192 μέχρι καὶ τοῦ 1199¹, ἦτοι τέσσαρα ἀκόμη ἔτη ἀπὸ τῆς ἐκθρονίσεως τοῦ Ἰσαακίου, οὕτω δὲ εὐδία τις περιέβαλε καὶ αὐτὴς τὸ τοσοῦτον κλυδωνισθὲν τῆς Ἐκκλησίας σκάφος.

Ε

Ἐλέχθη ἀλλαχοῦ ὅτι οἱ κανονολόγοι, θεωροῦντες παράνομον τὴν Πρόσταξιν τοῦ 1186, ἀπεσιώπων ἐκ συστήματος τὴν ὑπαρξίν της, οὕτω δὲ καὶ ἐξηγεῖται ἡ σπάνις τῶν «πρωτοτύπων» τῆς Προστάξεως ταύτης². Ἀνάλογόν τι συνέβη μὲ τὸν Τόμον τοῦ 1191³, οὕτινος τὸ κείμενον δὲν διεσώθη—καθ' ὃν τρόπον δὲν διεσώθη καὶ τὸ κείμενον τῆς σχετικῆς «ἀποκρίσεως» τοῦ Βαλσαμῶνος—ἀγνοοῦμεν δ' ὡς ἐκ τούτου τί ἀκριβῶς περιεῖχε. Καθ' ἡμᾶς, οὐδεμία γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι σιωπηρὰ, τρόπον τινά, συνήφθη συμφωνία μεταξὺ τῶν κανονολόγων περὶ τηρήσεως σιγῆς ὅσον ἀφορᾷ τὸν Τόμον τοῦ 1191, δυνάμει τοῦ ὁποίου κατέστη δυνατὴ μία ἀντικανονικὴ μετὰθεσις ἐπισκόπου. Τὸ αἶσθημα ὕπερ ὑπηγόρευσε εἰς τοὺς περισσοτέρους κανονολόγους—πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων—να ἀγνοήσωσι τὴν Πρόσταξιν τοῦ 1186, εἶναι φυσικὸν να ὦθησεν αὐτούς, κατὰ μείζονα ἔτι λόγον, εἰς τὸ να τηρῶσι σιγὴν ἐφ' ἑνὸς Τόμου, ἡ ὑπαρξίς τοῦ ὁποίου θὰ ἀπετέλει διηνεκῆ καὶ θλιβερὰν ὑπόμνησιν μιᾶς μειώσεως ἢ ἀδίκως ὑπέστησαν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Ἀντιοχείας Θεόδωρος ὁ Βαλσαμῶν.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Jahre 1166, kraft Synodalbeschlusses des Patriarchen Lukas Chrysoverghis und Dekrets Kaisers Manuel II. Komnenos, wurde jede Ehe zwischen Blutsverwandten im siebenten Grade verboten. Im Jahre 1186, durch eine «Prostaxis» Isaaks II. Angelos, wurde ganz ausnahmsweise die Ehe der Schwester des Kaisers Irene mit dem Caesar Joannes Kantakuzenos, ihrem Verwandten im siebenten Grade, gestattet⁴.—Ein rascher Blick auf Grund der zur Hand liegenden Quellen erweist, dass Joannes Kantakuzenos—der ehemals vom Andronic I. geblendet ward—derselbe ist, welchen Kaiser Isaak gegen die Walachobulgaren schickte (1187); er verunglückte aber in jenem Feldzuge.—Über Irene ist ausser ihrer Ehe sonst nichts bekannt.—Der Patriarch Basilios II. Kamateros, welcher mit seiner

¹ Ὁρ. Μ. ΓΕΛΕΩΝ: «Πατριαρχικοὶ Πίνακες», σ. 376 ἐπ.

² Βλ. ἀνωτέρω σ. 513 καὶ σημ. 4. ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ «Κωλύματα γάμου. Ἀνέκδοτον πρωτότυπον τῆς Προστάξεως τοῦ Ἀυτοκράτορος Ἰσαακίου τοῦ Β'», *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν* 1937, 12, σ. 511 καὶ σημ. 10, σ. 516 καὶ σημ. 2.

³ Ἰδ. ἀνωτέρω, σ. 527.

⁴ Siehe: Dr Juris PH. N. GEORGIADES «Das Ehehindernis wegen Blutsverwandtschaft im siebenten Grade und die Prostaxis vom Jahre 1186 des Kaisers Isaak II. Angelos» (Athen 1937).

Synode obige Ehe guthiess, wurde von Isaak II. Angelos vom patriarchalischen Stuhle entfernt; Isaak hob auf diesen den Nicetas Muntanes, welchen er auch bald entfernte, den Leontios Theotokites an seine Stelle setzend: diesen jedoch entfernte er auch wieder, kaum als ein Jahr vergangen war. — Nun dachte Isaak den (Patriarchen) Dositheos aus Jerusalem nach Konstantinopel zu versetzen, aus dem einzigen Grunde, weil er ihm sympathisch war, da er ihm früher die Tronbesteigung prophezeite. Der Kaiser aber, der sich erkühnte, drei Patriarchen auf den oekumenischen Stuhl zu erheben, um sie bald darauf zu stürzen, wagte nicht diese Versetzung zu befehlen, «wissend, dass die Kanonen es nicht gestatteten», nach der Versicherung des Choniatischen Historikers.

Der Verfasser untersucht die Versetzung der Bischöfe, gibt die kirchlichen Gesetze, die sie verboten, an und erörtert die Gründe, aus denen trotzdem Versetzungen manchmal stattfanden, im Widerspruche zum Geist und Text des Kanons 14 der Heiligen Aposteln. Kaiser Isaak, auf der gesetzwidrigen Versetzung beharrend, berief den berühmten Kanonisten Theodor Balsamon (Patriarchen Antiochiens), und es gelang ihm von diesem eine günstige «kanonische Apokrisis» (Gutachten) zu erzwingen, indem er dem Balsamon glauben liess, er wünsche denselben aus Antiochien nach Konstantinopel zu versetzen. Ein Gutachten Balsamons war für die Kirche fast ein Gesetz: die Synode beugte sich vor ihm und erliess den betr. «Tomus» (die Versetzungen allem Anscheine nach erlaubend), welchen der Kaiser sofort bestätigte (1191). Dann aber, blieb immer der Patriarch Antiochiens auf seinem Posten, während der Dositheos feierlich von Jerusalem in die Hauptstadt versetzt wurde.

Obiger «Tomus» wurde uns nicht erhalten: der Verfasser glaubt, dass die Kanonisten absichtlich über ihn schwiegen, da dieser sonst eine stete und peinliche Erinnerung an eine Erniedrigung bilden würde, die mit Unrecht die Bischöfe der Kirche Konstantinopels und der Patriarch Antiochiens Theodor Balsamon erduldeten.

ΑΝΟΡΓΑΝΟΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΧΗΜΕΙΑ. — Νέα μέθοδος διὰ τὸν προσδιορισμὸν τῆς ἰκανότητος πρὸς διαλυτοποίησιν τοῦ βωξίτου, ὑπὸ Ἀντ. Ἀθ. Δεληγιάννη*. Ἀνεκοινώθη ὑπὸ κ. Κωνστ. Ζέγγελη.

Εἰς προγενεστέρως ἐργασίας εἶχε διαπιστωθῆ¹, ὅτι ὑφίστανται δύο εἶδη ἑλληνικοῦ βωξίτου, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐν μόνον εἶναι διαλυτοποιήσιμον κατὰ τὴν μέθοδον

* Πειραματικὸν μέρος ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῶν κ. κ. Χ. Σπορίδη καὶ Σ. Παναγιωτίδη.

¹ ΑΝΤ. ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗ, Ἡ βιομηχανία τοῦ ἀλουμινίου καὶ ὁ ἑλληνικὸς βωξίτης, Ἀθήναι, 1937.—
Der griechische Bauxit und seine Aufschliessbarkeit, *Metall und Erz*, 34, 282, 1937.